

Katedra: Pedagogiky a psychologie
Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ
Studijní obor Český jazyk – občanská výchova
(kombinace)

**Hodnotová orientace současné rodiny (srovnání
městských a venkovských rodin)**

Value orientation of a contemporary family
(comparative study of urban and rural families)

Diplomová práce: 09 –FP – KPP – 49

Autor:

Marika Tomšová

Podpis:

.....

Adresa:

K Babylonu 1023

512 51 Lomnice nad Popelkou

Vedoucí práce: PaedDr. Ivona Futschiková

Konzultant: Doc. PaedDr. Josef Horák, CSc.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
70	2	1	14	38	1

V Liberci dne: 1. 12. 2010

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Studentská 2 Tel.: 48535 2515 Fax: 48535 2332

Katedra: pedagogiky a psychologie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Marika Tomšová
adresa: K Babylonu 1023, Lomnice nad Popelkou 512 51
studijní obor (kombinace): Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, český jazyk- občanská výchova

Název DP: Hodnotová orientace současné rodiny (srovnání městských a venkovských rodin)

Název DP v angličtině: Value orientation of a contemporary family (comparative study of urban and rural families).

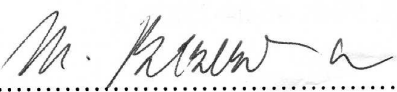
Vedoucí práce: PaedDr.Ivona Futschiková

Konzultant: Doc. PaedDr. Josef Horák, CSc.

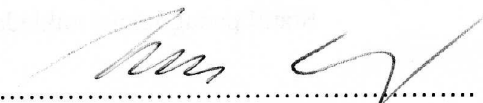
Termín odevzdání: prosinec 2010

Pozn: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 27.4.2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): ...MARIKA TOMŠOVÁ...

Datum: ...4.9.2009...

Podpis: ...Tomšová...

Název DP: Hodnotová orientace současné rodiny (srovnání městských a venkovských rodin).

Vedoucí práce: PaedDr. Ivona Futschiková

Cíl: Zjišťování hodnotového systému současné rodiny a preference rodin ve velkých aglomeracích (Liberec) a na venkově (Lomnice nad Popelkou).

Požadavky: 1)K teoretické části práce prostudování a analýza dostupné moderní literatury spolu s odkazy na genezi.
2)V praktické části práce stanovení hypotéz výzkumu. Prostudování literatury kvantitativního a kvalitativního výzkumu.

Metody: 1)Kvalitativní zhodnocení vzorku vybraných rodin prostřednictvím volného rozhovoru, pozorování a vytvoření nestandardizovaného dotazníku.
2) Zvolení metod výzkumu zpracování praktické části spolu s uvedením výsledku.
3) Zjištění, zdali a jak bylo dosažení cíle práce.

Literatura: SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. I., Dětství a dospívání. Praha : Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8

MATĚJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2

KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. 1. vyd. Prešov: Mandon, 1996. 158 s. ISBN 80- 858668-34-3

HORÁK, J. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita, 1997. 81 s. ISBN 80-7083-257-6.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 1. 12. 2010

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi při zpracování této práce pomohli. Především děkuji vedoucí práce PaedDr. Ivoně Futschikové, doc. PaedDr. Josefu Horákovi, CSc. za cenné rady a připomínky.

Anotace

Předmětem diplomové práce je porovnání hodnotové orientace současných rodin ve velkém městě a na vesnici. Práce analyzuje strukturu současných rodin, jejich hodnotový systém a životní styl v závislosti na velikosti města, ve kterém rodiny žijí.

Teoretická část uvádí vymezení a klasifikaci pojmů rodina, výchova v rodině, výchova k hodnotám, rodina a škola, hodnoty v pojetí filosofie, klasifikace hodnot, normy a hodnoty, hodnotové orientace.

Empirický výzkum se zabývá porovnáváním vybraných životních hodnot, které jsou zdrojem různých cílů, jistot i možností u rodin na velkém a malém městě. Určitá hodnotová struktura charakterizuje nejen dobu, ale je i jedním ze zdrojů kultury. Ke zpracování empirické části práce byly použity metody volného rozhovoru, nezúčastněného pozorování a nestandardizovaného dotazníku.

Klíčová slova: rodina, funkce rodiny, výchova v rodině, k hodnotám, hodnotová orientace, klasifikace hodnot

Annotation

The topic of this diploma thesis is the comparison of value orientation in contemporary families living in cities and villages. The thesis analyses the structure of contemporary families, their value system and lifestyle depending on the area of cities where they live.

The theoretical part defines and classifies basic notation of family, education in family, education to value, family and school, values on conception of philosophy, classification of values, norms and values, value orientation.

The empirical research inquires into comparison of choice in life values which they are the source of different aims, certainty and possibilities in families living in cities or small town. The particular value structure characterises not only the period, but it is also one of resources of culture. The methods of free interview, noncommitted observation and non-structured questionnaire were used to compile the empirical part.

Key words: family, function of family, education in family, to values, value orientation, classification of values

Annotation

Der Gegenstand dieser Diplomarbeit ist der Vergleich der Werteorientierung gegenwärtiger Familien in der Grossstadt und auf dem Land. Diese Arbeit analysiert die Struktur heutiger Familien, ihr Wertesystem und Lebensstil im Zusammenhang mit dem Standort, wo diese Familien leben.

Im theoretischen Teil vermerke ich die Abgrenzung und Klassifizierung der Begriffe Familie, Familienerziehung, Erziehung bezogen auf Werte, Familie und Schule, Werte in der Auffassung der Philosophie, Werteklassifizierung, Normen und Werte sowie Werteorientierung.

Empirische Untersuchung beschäftigt sich mit dem Vergleich ausgewählter Lebenswerte, welche der Ursprung verschiedener Ziele, Garantien sowie Möglichkeiten der Familien in grossen und kleinen Städten sind. Bestimmte Wertestruktur charakterisiert nicht nur einen Zeitraum, sondern ist auch eine Kulturquelle. Zur Bearbeitung des empirischen Teiles dieser Arbeit wurde die Methodik des freien Interviews, neutraler Beobachtung und eines nicht standardisierten Fragebogens verwendet.

Schlüsselworte: Familie, Familienfunktion, Familienerziehung, Erziehung bezogen auf Werte, Werteorientierung, Werteklassifizierung

Резюме

Предметом дипломной работы является сопоставление умения чувства собственного современных семей в многолюдных городах и в деревнях. Работа анализирует структуру современных семей, их собственную оценку и жизненный стиль в зависимости от населённости города, в котором они живут.

В теоретической части я ввожу определение и классификацию понятий семья, воспитывание в ней, воспитывание к стоимостной ориентации, семья и образование, достоинство в системе философии, классификация чувства собственного, норма и достоинство, стоимостная ориентация.

Эмпирическое исследование занимается сравнением избранных жизненных оценок являющихся источником разнообразных целей, истин и возможностей семей в многолюдных и малолюдных городах. Определённая стоимостная структура характеризует не только время, а является и одним из источников культуры.

Для обработки эмпирической части работы были использованы методы свободного разговора, неучаствующего наблюдения и нестандартной анкеты.

Ключевые слова

Семья, функции семьи, воспитывание в семье, воспитывание к стоимостной ориентации, чувство собственного, классификация оценки

Obsah

1. Úvod	10
1.1 Cíl diplomové práce	11
1.2 Metody diplomové práce.....	12
2. Rodina jako společenská instituce	14
2.1 Funkce rodiny	16
2.2 Typy rodin	18
2.2.1 Výchova v rodině	21
2.3 Rodina a škola	25
3. Základní funkce hodnot	28
4. Svět hodnot a hodnotová orientace	29
4.1 Filosofie hodnot	30
4.2 Typologie klasifikace hodnot	31
4.3 Normy a hodnoty	32
4.4 Výchova k hodnotám	33
5. Empirický výzkum	35
5.1 Stanovení výzkumného cíle a hypotézy	35
5.2 Charakteristika zkoumaného souboru	37
5.3 Interpretace získaných údajů.....	39
5.4 Vyhodnocení stanovených cílů.....	55
6. Průběh a výsledky rozhovorů.....	58
7. Závěr.....	62
Seznam použité literatury.....	63
Seznam příloh, obrázků, grafů, tabulek.....	67

1. Úvod

Hodnoty jsou znakem osobnosti, skupiny, sociální vrstvy a celé společnosti. Dědictví, které zanechaly generace minulých osobností, se často vědomě ztrácují a zapomínají. Nastupující populace je má stále v podvědomí a tedy je jimi nepřímo ovlivňována. Pokud vezmeme v úvahu, že hodnoty jsou sice sociální fenomén, ale mají své zdroje i mimo společnost, pak je třeba poznávání rozšířit o přírodu, ekonomii a kulturu. Je možné je zachycovat z různých hledisek a to jak ze strany obecného vymezení charakteristiky jejich nositelů, ale i s následným porozuměním struktury hodnot, které každá společnost přijala. Obecně platí, že předpokladem vzniku hodnot je hodnocení. Chceme – li hodnoty poznat a seznámit se nimi, z poznávání samotného je poznat nelze, poněvadž jeho součástí je i hodnocení a hodnoty nemohou být hodnoceny. Hodnoty jsou vypovědí o obsahu sama sebe jako zvláštní vlastnosti skutečnosti.

„Tvůrcem hodnot podle Maxe Schelera, není člověk, hodnoty nejsou jeho dílem. Hodnoty existují objektivně, ale prožíváme je subjektivně.“ (Prudký, 2009, s. 24)

Jedinec sám rozhoduje o tom, co jsou hodnoty a nejen ony, každý je osobně tvoří a objevuje. Jde tedy o specifický vztah mezi člověkem a věcmi, jejímž základem je postoj přízně či nepřízně, lásky nebo nenávisti, touhy a odmítnutí. Lidské konání je individuální záležitostí. Jeho nedílnou součástí je poznávání hodnot. Učíme se mu zčásti od rodičů, ve škole, v zaměstnání. Proces postupného „učení“ vytváří hodnoty a postoje, které vychází z praxe i z každodenního života. Každý jedinec má svá maxima, některá si uvědomuje, jiná jsou hluboce skryta a potlačena ve vědomí. Emocionalita lidské subjektivity, svobodná volba, biologické dispozice, toto jsou prvky, které nelze při rozkrývání hodnot opomenout. Odlišnost prostředí, ve kterém se jedinci pohybují, s sebou přináší rozdílný přístup k nim.

V současnosti s novou globalizovanou společností pestrost hodnot roste, vnitřní distance se prohlubuje, především narůstá váha hodnot, které byly dříve méně významné. Konkrétně se jedná o svobodu, otevřenost, aktivitu, individualismus a odpovědnost. Důležité je, aby každý jedinec zůstal sám sebou, aby nejistota a malé sebevědomí nenarušilo jeho pozitivní postoj k životu.

1.1 Cíl diplomové práce

Pragmatismus říká, že hodnotou se může stát všechno, co subjekt rozhodne za hodnotu považovat. Hodnoty stimulují jednání člověka a mohou tak činit proto, že nevypovídají o skutečnosti samé, ale o tom, jaký mají pro jedince význam a smysl. Rozumí se, že hodnoty nejsou trvalé, nadčasové, objektivní, všeobecně platné, absolutní, ale v rytmu každodennosti se mohou měnit. Lidé jsou dnes nuceni aktivně reagovat na neustále měnící se prvky ve společnosti, což vede i k jejich variabilitě. S nimi nedílně souvisí potřeba, spokojenost a úspěch každého, který včas k jejich proměně přistoupil. Každý jedinec, rodina, skupina má a vyznává svoje vlastní hodnoty.

Práce analyzuje dvě různorodá místa pobytu v členění kvantitativním: velkou aglomeraci – Liberecko – přibližně 100 000 obyvatel a venkov – region Lomnice nad Popelkou – 10 000 obyvatel, kdy samo vlastní prostředí může mít rozdílný vliv na utváření hodnot jednotlivých rodin. Velká města v sobě skýtají řadu možností v oblasti kultury, sportu či pracovních příležitostí, ale na druhou stranu i vyšší kriminalitu a narůstající sociálně patologické jevy. Venkov poskytuje více soukromí, přátelské vztahy, zdravé životní prostředí, ale i menší počet pracovních příležitostí. Cílem práce bylo porovnat hodnotový systém současných rodin v daných oblastech a zaznamenat pohled na hodnoty, jako na jeden ze základních stavebních kamenů možného porozumění společnosti.

Teoretická část diplomové práce odkrývá determinanty, které ovlivňují nebo se přímo podílí na vytváření hodnotové orientace, jako je společenská instituce rodina, škola, výchova a s nimi propojený vznik hodnot, hodnotová orientace i klasifikace hodnot. Empirický výzkum uskutečněný formou dotazníkového šetření, nezúčastněného pozorování a volného rozhovoru odhaluje rozdíly ve sledovaných hodnotách rodin venkova a rodin v oblasti velké aglomerace.

Informace k teoretické části diplomové práci jsem čerpala z odborných publikací v knihovnách v Liberci a Hradci Králové.

1.2 Metody diplomové práce

V praktické části jsem využila metodu volného rozhovoru a to ve dvaceti rodinách. Prováděla jsem jej formou vyprávění na téma hodnoty rodiny. Rozhovor je explorační metoda založená na přímém kontaktu s dotazovaným. Od běžného rozhovoru se liší cílovou orientací a nutností přípravy. Vybranou formu jsem volila pro upřesnění platnosti hypotéz. Rozhovorem jsem doplňovala zejména poznatky, které se mi jevily jako subjektivní. Podle mého názoru měli někteří mnou oslovení respondenti snahu adaptovat se na podmínky mého dotazníku a občas odpovídali tak, jak se domnívali, že od nich očekávám. Volný rozhovor mi pomohl potvrdit nebo vyvrátit určité odpovědi z dotazníku. Takto získané poznatky pomohly k pohledu na běžný život rodin. Samotný průběh byl zaznamenáván pomocí technického zařízení – diktafonu.

Dále jsem použila metodu nestandardizovaného dotazníku, kdy dotazníkové šetření čítá celkem 10 otázek. Dotazník byl ověřen v pilotáži u čtyřech rodin a nepřesně formulované otázky byly upřesněny. Předložila jsem jej respondentům v tištěné podobě. Vyplnění bylo anonymní a dobrovolné. Analyzovaný soubor obsahuje celkem 90 zkoumaných jednotek, z nichž 45 respondentů jsou rodiny žijící na malém městě a 45 respondentů připadá na rodiny žijící v statutárním městě. Průměrný věk zkoumaného souboru je 46,7 let. Součástí předloženého dotazníku byly instrukce o vyplnění dotazníku a konkrétní údaje týkající se návratnosti dotazníku.

Negativní stránka dotazníku souvisí s obecnými problémy explorativních technik. Je třeba počítat s možnou subjektivitou výpovědí, případně s eventualitou vzájemného shodného názoru v případě, že se rodiny domluví. Stává se, že dojde i k odhalení záměru badatele. Respondent se přizpůsobí a vypovídá tak, jak se domnívá, že si tazatel přeje. Přestože utrpí objektivita výpovědi, nelze dotazník ztracovat, neboť při promyšlenosti kladených otázek může přinést cenné údaje. Výhodou je rovněž možnost jeho administrace a statistického zpracování u parametrických otázek. V předloženém dotazníku neexistuje špatná ani správná odpověď. Využila jsem otázek otevřených, uzavřených i polouzavřených. Vyhodnocení bylo provedeno prostřednictvím jednoduché matematické statistické metody - prostým nebo váženým aritmetickým průměrem.

Pozorování je nejstarší, ale současně nespolehlivější metoda, pokud ji provádí zkušený pozorovatel. Spolehlivost potvrzuje dlouhodobost sledování. Nelze vyslovit premisu z jednorázového šetření. Nevýhodou je, že je omezeno časem a prostorem (tady a teď). Zvolíme-li metodu pozorování musíme si nejprve stanovit cíl: co, kdy, kde, jak, proč (účel pozorování). Musí být systematické a soustavné. Na závěr se vypracovává

protokol z pozorování. Lze využít řadu typologií: Otevřené/Skryté, Zúčastněné/Nezúčastněné, Dílčí/Celkové. Já jsem se rozhodla využít přímého nezúčastněného pozorování.

2. Rodina jako společenská instituce

Rodinou rozumíme společenství lidí, které vzniká zpravidla na základě manželského svazku a zahrnuje vztahy mezi mužem a ženou a rovněž mezi rodiči a dětmi. V literatuře najdeme různá vymezení pojmu rodina.

Durkheim (in: de Singly, 1999, s.11) definuje rodinu termínem „vztahová rodina“.

„Ke své rodině máme pevný vztah jen proto, že máme pevný vztah k osobě svého otce, matky, k osobě své ženy a dětí.“ Rodina je prvním a základním životním prostředím člověka. Formuje základ osobnosti a vytváří základnu pro budoucí rozhodování i pro hodnoty, které jedinec bude ve svém životě prosazovat. „Jakmile se člověk začne tvořit, je třeba péče, aby se neznetvořil a nezvrhnul“, učí Jan Ámos Komenský v Informatoriu školy mateřské (**Kohoutek, 2001, s.102**). Vhodný způsob rodinné výchovy je výchova s láskou, trpělivostí, porozuměním, posilující sebedůvěru dítěte a následně vedoucí k sebevýchově.

Schaefferová (1975, s.22) definuje rodinu jako ekologicky vyvážené prostředí určené k růstu lidských bytostí. Rodina by měla být místem, zázemím, které může každé nové lidské bytosti poskytnout prvotní prostředí, jež bude přispívat k rozvoji konstruktivní tvořivosti, k formování mezilidských vztahů a bude i útočištěm v dobách zlých, neboť jedinec by se měl od útlého věku učit hlubokému pochopení toho, že lidé jsou významní, důležití, že život má hodnotu, smysl a bouřky života doléhají na každého jedince bez ohledu na věk i postavení. „Francouzský sociolog Auguste Comte nazývá rodinu základní jednotkou, podle níž je možné zkoumat procesy změn širšího sociálního prostředí.“ (**Mucha, 2001, s.138**)

Určitou roli hraje také fakt, vzniká-li rodina manželstvím, či volným svazkem. V každém případě má rodina rozhodující význam pro determinaci vzoru chování, je rozhodujícím faktorem pro rozvoj osobnosti. Základ příští osobnosti dítěte se stanovuje již v útlém dětství, kdy si jedinec osvojuje souhrn určitých životních orientací, sociální stereotypy i některé způsoby individuálního chování. Rodinná výchova se svými specifickými rysy jedinečného a intimního působení na dítě je nenahraditelná dosud známými formami sociální výchovy. S vývojem společnosti se změnila i struktura rodiny. Patriarchální rodina byla formována výraznou dominancí otce a je typická pro 18. a 19. století. V něm převažovala práce manuální. Členové rodiny museli podrobit veškerou svojí aktivitu pro zajištění potřeb celé rodiny. Odklon k jiné pracovní činnosti nebyl možný. Další generace pak měly za úkol pokračovat v rodinných tradicích. S nástupem průmyslové revoluce dochází k emancipaci a tak vzniká větší a intenzivnější zaměstnanost žen v průmyslu, obchodu i v zemědělství. Odchodem napřed jen muže a následně i ženy za

prací mimo rodinu vyvrcholil přerod patriarchální rodiny v nukleární. Změna ekonomické aktivity představovala novou skutečnost, neboť jedinec si zvolil sám zaměstnání odpovídající jeho požadavkům a z výsledků práce následně zabezpečil svoji rodinu ekonomicky. Rodina se stávala postupně závislá na fungování celé společnosti a výchova v rodině se začala přenášet na ni. Proměny nastaly i v redukci velikosti rodiny.

Za aktuální problémy české rodiny **Klíma (2005, s. 6)** považuje :

- nedostatek společně stráveného času, a to zejména v rodinách, kde oba rodiče dojíždějí do zaměstnání. Chronický nedostatek času („teď počkej, nemám na tebe čas“) předznamenává terén psychické subdeprivace
- nedostatečné komunikační dovednosti, jež by usnadnily smysluplné a obou-stranně radostné trávení společného času
- většinové trávení volného času dětí při pasivním sledování televizních pořadů, případně u počítačových her, postupně vzrůstající egoismus a agresivita

Prvotní podněty pro utváření hodnot každé osobnosti mají základ v rodinném prostředí.

Tabulka č. 1 Kladné a záporné prvky v rodině

<i>Kladné prvky</i>	<i>Záporné prvky</i>
Úplná rodina	Neúplná rodina
Autoritativní výchova	Despotická, volná výchova
Přiměřenost věku rodičů	Velmi mladý věk, přílišné stáří
Vzdělanost rodičů	Nevzdělanost rodičů
Zaměstnání rodičů	Dlouhodobá nezaměstnanost
Kladný vztah sourozenců	Nezdravé soupeření mezi sourozenci
Orientace na kulturní hodnoty	Absence kulturního uspokojení
Estetická úroveň rodičů	Absence estetické úrovně
Pocit bezpečí, pomoci, jistoty	Pocit samoty, prázdna
Adekvátní ekonomické zabezpečení	Neuspokojivé ekonomické zázemí

Důraz rodičů dnešní doby by měl být kladen na potřebu sladit fyzické a psychické předpoklady dítěte s jeho tužbami a přáními, odhadnout, na co stačí. Co by si měl jedinec z rodiny odnést? Pozitivně vidět sám sebe, věřit si, akceptovat sebe i ostatní, dokázat být tolerantní, samostatný, empatický, zásadový, vstříčný, vážit si názoru druhých, být otevřený změnám i rozmanitosti názorů a vyhýbat se pocitům nenávisti, rasismu či xenofobii.

2.1 Funkce rodiny

Základní funkce rodiny skýtají předpoklady zdravého, harmonického rozvíjení osobnosti. Rodina, která plní všechny důležité funkce, je rodina psychologicky funkční. Nejzákladnější psychologická funkce rodiny je rozhodující ve zdravém rozvoji osobnosti a ovlivňující i školní úspěšnost dětí v jejich žákovské roli. Toto ovlivnění není ovšem automatické, lineární. Nelze je chápat tak, že např. uspokojování potřeby organické přináležitosti dítěte – potřeby domova – se automaticky bude odrážet i v lepším prospěchu. To by byla nesprávná představa. Jde o skutečnost, že plní-li rodina své níže uvedené funkce rovnoměrně, vyvíjí se v dítěti soubor dispozic napomáhajících k dalšímu sociálnímu včleňování, aktivnímu vztahu k úkolům, optimistickému přístupu k životu a problémům, které život přináší.

Základní funkce rodiny členíme na:

(zpracováno volně dle **Aplikovaná sociální psychologie, 1998, s. 326**)

•Biologicko – reprodukční

Do této oblasti patří nejen možnost sexuálního života manželů, ale také nutnost vytvořit pro děti všechny podmínky pro jejich zdravý biologický rozvoj. Současně zde musíme přiřadit i oblast výživy, pohybu na zdravém vzduchu, otázky klidného a přirozeného rozvoje osobnosti dítěte v podnětném prostředí. Pokud se týká reprodukční funkce rodiny, rodiče by měli mít možnost se svobodně rozhodnout, kolik budou mít dětí a v jakém časovém odstupu. Rozlišujeme reprodukci zúženou (0 – 1 dítě), která je charakteristická pro většinu vyspělých zemí světa. Cílem je zabezpečit dítěti co nejkvalitnější start do života. Pokud se rodina rozhodne zůstat bez dětí, zpravidla se, mimo jiné otázky samozřejmě, jedná o egoismus partnerů. Reprodukce prostá (2 děti) je typická ještě pro konec 20. století. Reprodukce rozšířená (3 a více dětí) je ve vyspělých zemích světa, a zejména v Evropě, méně častá.

• Ekonomická neboli materiálně zabezpečovací

Prvotní odpovědnost za hmotnou péči o děti mají rodiče. Její úroveň se posunuje přímo úměrně s růstem životní úrovně. Sociálně potřebným a sociálně slabým rodinám ji pomáhá splnit státní instituce formou sociálních dávek, daňovými úlevami, placenou mateřskou dovolenou, stipendii apod. V nejširším pojetí ji lze nazvat zabezpečováním pro oblast materiální, sociální, duševní a duchovní. Jde o finanční pomoc k uspokojování životních

jistot. Lze k ní řadit : velikost obydlí, soukromí pro jednotlivce, technické zázemí, vzdělání rodičů a jejich kariéra, finanční ohodnocení, možnosti přispívat potomkům na trávení jejich volného času.

- **Výchovně – emocionální**

Utváří a formuje citově blízké lidské bytosti s intenzivní vlastní účastí rodičů, či dalších dospělých v rodině. Úkolem rodiny je vytváření vhodných charakterových a emocionálních vlastností, nutných pro rozvoj osobnosti dítěte. Intenzita vlivu, který mají dospělí a vrstevníci na dítě, se v průběhu různých věkových období mění. V raných věkových obdobích je vliv dospělých silnější, než vliv vrstevníků, u dospívajících a v adolescenci je tomu k nelibosti rodičů často naopak. Vliv dospělých se však většinou uplatňuje stále. Pro život dítěte má velký význam prožitek rodinných vztahů, láskyplná atmosféra, ovzduší důvěry, spolupráce a vzájemné odpovědnosti. Jedná se o jeden z podstatných předpokladů příštího navázání konstruktivních vztahů k lidem, k sobě, k životu. Rodinné vztahy odrážejí i konflikty mezi potřebami jednotlivých členů a jejich naplněním, mezi názory a představami o životní perspektivě, přáními a ideály, mezi zájmy a jejich uspokojováním, ale i mezi představami o způsobech trávení volného času. Přirozené situace v rodině ovšem přinášejí i běžné způsoby řešení, které, i když nemusí být vždy zcela správné, učí dítě nenásilnou formou konflikty řešit. Emocionalita je potřebná stejně pro dospělé i pro děti, i když v různé podobě. Zájem o dítě pramení z emotionality zajišťující harmonický život rodiny i pocit celkového uspokojení a životního naplnění pro všechny její členy. Výchovně vzdělávací funkce je jedinou, již nelze ničím zcela jiným nahradit. Subkultura může jejímu naplňování sice přispívat poskytováním vzdělání, ale vlastní emocionální složku kompenzovat nikdy nedokáže. Dokladem jsou subdeprivované děti z dětských domovů.

- **Ochranná**

Bezpečný vývoj dítěte přináší pocit jistoty a zároveň zázemí, neboť rodina dítě musí přitahovat, nikoliv odpuzovat ani být neutrální. Pokud jedinec sám bude ochrannou funkci pociťovat, bude ji schopen i dále předávat následující generaci.

Existují však rodiny, které některé z uvedených funkcí neplní. Rodinu nazýváme jako *dysfunkční*. Příkladem je citový chlad rodičů, který značně omezuje možnosti dítěte prožívat lásku a s uspokojením zjišťovat, že i jeho vlastní projevy lásky jsou opětovány. Častým a stále se rozšiřujícím jevem je rozpad rodinných vztahů. Hrozí nebezpečí, že dítě

bude v určitém směru strádat. Oblast podnětů důležitých pro jeho osobní rozvoj bude chudě zastoupena.

Afunkční může být rodina, která nevytváří dítěti příležitosti kultivovat své vztahy s předmětným světem. V některých rodinách psychologické funkce nejenže nejsou plněny, ale působí zde vlivy vysloveně patologické. Alkoholismus v rodině, nealkoholová toxikománie, hrubé hádky, negativní vztah k práci, kriminalita, prostituce a promiskuita, gamblerství, vandalismus, jsou aspekty vedoucí k traumatizaci dítěte, k jeho ovlivňování negativními vzory, k vytváření záporných představ o lidech, světě. Afunkční rodina je pro rozvoj dítěte velkou hrozbou. Společnost zpravidla volí ve zmiňovaných případech stále častěji jako jediné možné řešení odnětí dítěte z vlastní rodiny a hledání optimálních forem náhradní péče.

2.2 Typy rodin

Každá rodina prochází různými fázemi svého vývoje a není ušetřena ani dočasných krizí, projevujících se najednou ve snížení její psychologické funkčnosti. Vyvrcholením krize rodiny se stávají následně rozvodové jevy, které zasáhnou především děti, neboť ony nejsou na dané situace připraveny, neumí jim čelit. (**Matějček 1992, s. 5-10**)

Z běžných životních zkušeností je známé, že za výchovnými a pedagogickými problémy žáků, stojí právě psychologicky dysfunkční rodiny. Neshody mezi manželi mohou zhoršit podmínky dětské socializace do té míry, že nešťastná minulost se promítne do těla mladého člověka hlavně v podobě chorob – bolesti hlavy, rukou, alergie, deprese. Stát sice přiměřenými opatřeními podporuje zdravou rodinu, ne vždy však požadavek sledovat patologie v rodině zvládá v příslušném časovém horizontu, čili, co nejdříve. Zastává-li stát v sociální politice neutrální pozici a podporuje-li ve stejné míře uspořádání rodin, staví se proti institucím, jež se domnívají, že existuje nějaká správná a konkrétní forma rodiny. Rodina je dobrovolný svazek. Stále se vyvíjí a mění svoji podobu tak, jak se mění a vyvíjí společnost. Podle **Parsonse (in: de Singly, 1999, s.53)** „Manželská párová rodina pro člověka z hlediska jeho Já vzniká sňatkem. Stává se jeho reprodukční rodinou, kterou je třeba odlišit od orientační, tj. od rodiny, do níž se jeho Já narodilo“.

Forma rodiny může být : (zpracováno volně dle **Giddens, 1997, s.157**)

Monogamie – jeden muž a jedna žena, což vychází ze základních principů rodinného práva v České republice.

Polygamie (mnohomanželství) souhrnně označuje rodinné soužití muže i ženy s více partnery opačného pohlaví. V moderních společnostech se pojem polygamie může zužovat na manželství s více partnery. Rozlišujeme polygamiu ženy a muže. Jestliže má muž více než jednu ženu, mluvíme o polygynii (např. Islám muži umožňuje, aby měl až 4 manželky). Pokud je skutečnost opačná a žena má více než jednoho muže, označuje se stav jako polyandrie (s uvedeným soužitím se můžeme setkat např. u Eskymáků či Tibetanů). Polygamie v ČR je dle trestního zákoníku číslo 40/2009 Sb. označena jako trestná.

Typem dysfunkčních rodin je: (zpracováno volně dle **Helus 2007, s.78**)

Nezralá rodina – příliš mladí lidé přivedou na svět dítě, o které se velmi těžko mohou starat. Nezralost rodičů může být v oblasti zaměření, životních hodnot, životního způsobu, dále v oblasti životních zkušeností, nezralosti v oblasti citů, v oblasti ekonomické či sociální. Zmiňovaná negativa působí již v počátcích života dítěte a mohou vyústit v přetrvávající následky ve formě neuspokojování základních životních potřeb dítěte.

Přetížená rodina - rodiče nepostrádají výchovatelskou zralost, mají o výchovu dítěte upřímný zájem, záleží jim na vzorné péči o ně, mnohdy mají i nadprůměrné vzdělání, přesto dítě strádá v uspokojování důležitých potřeb. Přetíženost nastává v řešení konfliktů i např. narozením dalšího dítěte, umocněním dalších starostí způsobených nemocemi v rodině, citovým strádáním, přetížeností bytových či ekonomických problémů. Citové strádání např. může nastat po rozvodu, po úmrtí rodičů, po stěhování, případně, pokud se vyskytnou neúspěchy dítěte ve škole. Přetíženost bývá zpravidla dočasná, fázická.

Ambiciózní rodina – v tomto případě jde o rodiny, kde existují dobré, nebo i mimořádně kvalitní podmínky pro rozvoj a školní úspěšnost dítěte. Problémem ale zpravidla je, že rodiče jsou neúměrně velkou měrou pohlcováni potřebami, vázajícími se k jejich uplatnění, ekonomickému vzestupu, seberealizaci – na úkor rozvoje osobnosti jejich dětí. Rodiče mají velmi vysoké požadavky na úspěchy dítěte ve škole, v zaměstnání, ve sportu. Děti dostávají vždy co potřebují, ale často jim schází citové uspokojení – láska, soucit, porozumění, nedovedou následně vyjádřit přesně co jim schází, jsou zvyklé na přebytek a s postupem doby chtějí stále více a více.

Perfekcionistická rodina – rodiče staví své děti soustavně do situací nátlaku, musí podávat vysoké výkony, eventuálně být vždy lepší než druhý. Požadavky bývají často v rozporu se schopnostmi, zájmy a vnějšími možnostmi. Dítě má pocit, že u něho převládá „permanentní zátěž“.

Autoritářská rodina - vztahy k dítěti jsou omezeny na ustavičné prikazování, zakazování, dirigování, aniž je při tom přihlíženo k potřebě dítěte - občas samostatně rozhodovat a nést

si svou zodpovědnost. Dítě v rodině cítí strach, nenávist, agresivitu, zoufalství. Dochází k lámání osobnosti. V budoucnosti je pravděpodobné, že se ze strany jedné mohou dopustit i šikany na kamarádech, neboť se samy nechtěně staví do pozic autority. Ze strany druhé je naopak častým jevem, že právě ony se stávají oběťmi šikany z důvodů vypěstovaného komplexu méněcennosti.

Rozmazlující, protekcionistická rodina – rodiče se snaží dítěti ve všem vyhovět. Typická je zde tendence vždycky a za každou cenu dítěti zařídít, aby mělo vždy pravdu, aby se věci vyvíjely tak, jak si ono žádá, bez ohledu na okolnosti. Dítě neumí nést odpovědnost a nedokáže přiznat omyl. V uvedené rodině můžeme sledovat určité formy protekcionismu: útočný – ofenzivní, tj. bojovné vystupování rodičů, soucítící – rodiče soucítí s dětmi, do určité míry i citově trpí, a následně služebný – podřídivý postoj k dítěti. Dítě ovládá rodiče a z něj za jejich asistence vyrůstá tzv. diktátor. **(Prekopová, 1996, s.93)**

Rodina liberální a improvizující – afunkčnost se projevuje ve strádání nedostatkem řádu, programu, chybí styl soužití, rodiče nejsou s to vytyčovat před dítětem jasné výchovné cíle, zainteresovat je na nich a realizovat spolu s ním cesty k jejich dosažení. Kulminace problému se projeví zejména v dospívání, kdy převládá u dítěte lenost, sobeckost a často i nezáměr.

Odkládající rodina – dítě je někomu svěřováno, kdykoliv je to jen trochu možné. Narušuje se základní osa citového zrání dítěte. Poznává, že o něj nikdo nestojí, že nikam nepatří. Typ rodiny je charakteristický pro dvoukariérní rodinu, v níž jsou pracovní úspěchy obou rodičů nadhodnoceny péčí o dítě. Typické je vysokoškolské vzdělání obou partnerů.

Disociovaná rodina - pro ni je charakteristické, že jsou vážně narušeny důležité vztahy, jejichž rozvinutost a spolehlivost je nezbytným předpokladem psychologické funkčnosti rodinného prostředí. Může jít jak o poruchy vnitřní – oslabení vzájemných kontaktů – izolovanost, o konflikty mezi členy rodiny – napětí, neklid, tak i o narušení vnější – čímž je izolovanost nebo konfliktnost.

Rodina- prázdná skořápka – jedná se o dnešní typ rodiny, kdy každý člen rodiny má své osobní prostředí. Chybí interakce mezi jednotlivými členy rodiny. Následkem obvykle bývá, že dítě se stane uzavřeným jedincem, stačí si samo nebo je přecitlivělé a snaží se připoutat k někomu jinému. Může potom celý život hledat a nenalézat kompenzaci za trauma z dětství.

Všechny uvedené typy rodin se navzájem prolínají, chovají se podobně jako lavina strhávající sebou další a další problém. Pokud do časové závislosti dáme nezralý typ rodiny, je jenom otázka času, kdy bude přecházet nebo se současně prolínat s dalším typem dysfunkční formy, jakým je například typ liberální a improvizující nebo naopak

autoritářský. Moderní typ společenského zřízení dnes často nazývaný demokratickým, spíše připomíná typ dokazující lidskou nesamostatnost vůči okolnímu přírodnímu prostředí. Lidská biologická nedokonalost je stále více rozvíjena konzumním způsobem života, podporovaným typicky amerikanizovaným způsobem mediální propagace. V moderním globalizovaném světě do popředí vystupuje konzumní způsob života rodin na úkor obrazu reálného světa. Tradiční způsob života sice nezajišťuje sociální jistoty, ovšem dbá na úctu k historickým zvyklostem, přírodě, rodině, které jsou z moderního demokratického uspořádání dnešního světa vytlačovány civilizačním pokrokem.

Přechod moderní rodiny k rodině „postmoderní“ se projevuje zvýrazněním důrazu na vztahy v rodině. Vztahy se vyvíjí a jejich původní hodnota se mění. Šťastná rodina se dnes může zdát méně přitažlivým ideálem, ve srovnání s penězi, či majetkem. Důležitost se klade na to, aby byl člověk šťasten sám za sebe. „Já“ dnes převažuje nad „my“, ale „já“ nevyžaduje zánik manželství nebo rodiny – ba právě naopak. Posílené „já“ posiluje i rodinu (de Singly, 1999, s. 90-91).

2.2.1 Výchova v rodině

Způsoby rodinné výchovy se zabývá a věnuje jim pozornost řada psychologů, pedagogů i psychiatrů. Mezi nejznámější je třeba zařadit profesora Zdeňka Matějčka, který se v díle *Dítě a rodina* (1992) zaměřil se na rodičovské postoje. Rozdělil na nesprávné a problematické. Do první skupiny zařadil nesoucí v citovém vztahu k dítěti znaménko mínus, do druhé, které si nesou znaménko plus. První skupina zahrnuje postoje a praktiky, k nimž patří zavrhování dítěte, lhostejnost k němu, zanedbávající výchova. Do druhé skupiny řadí naopak výchovu rozmazlující, hyperprotektivní, perfekcionista, protekční. Zdeněk Helus ve své knize *Vyznat se v dětech* (1987) označuje problematické postoje v rodině jako rodinná úskalí. Rozvíjením osobnosti a způsobem výchovy se zabývá i pedagog Jan Čáp (1996), který mluví o tzv. výchovném řízení od slabého k silnému.

Výchova, která probíhá v rodině, může být někdy vedena nevhodně, což má za následek neschopnost jedince se přizpůsobovat a současně pak dochází i k útlumu rozvoje osobnosti. K výchově přináleží:

Výchova zavrhuje – odmítající – se vyskytuje ve skryté formě. K nevraživým postojům vůči dítěti dochází nejčastěji tehdy, když dítě již svou pouhou existencí připomíná jednomu nebo oběma rodičům nějaký životní nezdar, hluboké zklamání, ořes či jinou životní nepříjemnost. Dítě pro své tělesné či duševní nedostatky nesplňuje očekávání

a rigidně pojaté ideály rodičů. Může být generalizovaně dítětem nechtěným, jakýmsi „omylem“ přírody. Je pak často vědomě i neuvědoměle trestáno, omezováno, utlačováno a zaháněno do postoje vzdoru, protestu, nebo do pasivity a rezignace. Důsledky výchovného stylu jsou pro vývoj osobnosti neblahé a chmurné. Dítě se trápí výčitkami svědomí. Vědomí vlastní špatnosti neustále podlamuje sílu a rozhodnost nastoupit správnou cestu. Je z něj postupně vytvářen slaboch, který si nevěří, podceňuje se a předem se dává na ústup. Jeho cíle jsou nízké úrovně a neustále je naplňován strachem a úzkostí. Vytváří si komplex méněcennosti a sociální nepřizpůsobenosti.

E. Erikson (**in: Erik H. Erikson, 2002, s. 226–232**) rozdělil lidský život na 8 stádií. U prvních stádií byl částečně ovlivněn Freudem, ostatní pak konstituoval sám. V každém stádiu existují 2 různé póly, z nichž k jednomu se člověk přikloní. Stádia následují po sobě tak, jak jsou uvedena. Teprve po rozřešení „konfliktu“ jednoho stádia, se člověk přesouvá do dalšího. Důležité je, aby rodina poskytla jedinci dostatečné zázemí a on mohl úspěšně jednotlivé stupně stádií překlenout.

Stádium první: základní důvěra oproti základní nedůvěře

Stádium druhé: autonomie proti studu

Stádium třetí: iniciativa versus vina

Stádium čtvrté: snaživost nebo méněcennost

Stádium páté: identita a nebo zmatení rolí

Stádium šesté: intimita versus izolace

Stádium sedmé: generativita proti stagnaci

Stádium osmé a poslední: integrita proti zoufalství

Výchova zanedbávající –se vyskytuje ve skryté podobě, přičemž míra zanedbávání má rozsah od lehkého a výběrového, až po velmi hrubé a celkové. Dnes již poměrně vzácně, ale stále ještě musíme počítat s vážnou zanedbaností dětí v rodinách žijících na nízké socioekonomické úrovni, v rodinách nigramotných rodičů, přistěhovalců či hostujících dělníků z jiných kulturních oblastí. Nízká civilizační a hmotná úroveň rodiny nemusí ovšem automaticky znamenat zanedbávání dítěte, či jeho emocionální deprivaci. Zřídka jsou dnes děti v rodině přetěžovány nadměrnými pracovními úkoly. Častěji však bývají ponechány samy sobě. Zvykají si na volný život a školu přijímají jako nutné zlo. Protipólem jsou rodiče, kteří dětem odstraňují překážky, zahrnují je dárky a penězi. Když je ve škole neúspěšné, rodiče intervenují u učitelů, omlouvají je, odstraňují jejich nepříjemnosti. V rodinách, které jsou navíc zatíženy asociálností a stojí v otevřeném

konfliktu s normami společnosti, je výchovná situace zhoršována i nevhodným osobním příkladem dospělých.

Výchova ochranná – rodiče na dítěti nezdravě citově lpí, zbožňují je, jsou nadšeni každým jeho přirozeným projevem. Chtějí vědomě nebo podvědomě, aby zůstalo stále dětsky roztomilé, což současně znamená trvale malé, nedospělé, citově na nich závislé. Ze strachu, aby se jim dítě neodcizilo a nezkazilo, mu nedovolují postupně se osamostatňovat. Je přirozené, že u dítěte brzy ztrácí autoritu, přitom však mu nedodávají dost jistoty a sebedůvěry pro náročné soužití s druhými dětmi a dospělými. Velmi těžko se potomkovi odchází do „cizího světa“. Projevuje se tzv. naučená bezmocnost. Stav, který se vyznačuje sklonem vnímat neúspěch jako nezávislý na vlastní osobě. Neúspěchy se dostávají náhodně, ať se člověk snaží sebevíc, stejně nikdy neví, zda to nedopadne špatně. Naučená bezmocnost výrazně snižuje důvěru v dosažení cílů a vede k opětovnému utlumení aktivity i rezignaci. (Slavík, 1999, s.144)

Výchova úzkostná – protektivní – rodiče příliš dítě ochraňují, zbavují je vlastní iniciativy a neurotizují je neustálým omezováním jeho aktivity. Dítě se dostává do stavu permanentní frustrace či subfrustrace základní psychické potřeby aktivity, volnosti, poznávání a stimulace získávané vlastní iniciativou. Podle temperamentu a ostatních životních okolností se snaží pak situaci překonat, nebo z ní uniknout. Snaží se o aktivní protest, agresivní chování vůči láskyplným omezovatelům. Snaží se kompenzovat domácí omezování zvýšenou aktivitou mimo dohled a dosah rodičů, vlichotit se nebo vkoupit se do různých kolektivů a part. Některé mohou reagovat opakem – útlumem, pasivitou. Jde o děti navenek hodné, nenápadné. K větším obtížím dochází spíše až ve středním a starším školním věku, kdy se nedovedou zapojit do kolektivu, přizpůsobit novým situacím, bojí se samostatně podnikat, trpí ústrky ostatních dětí. Do uvedené kategorie přináležejí „obětní beránci“ zdánlivě nesmyslně pronásledovaní a šikanovaní, kteří svým jednáním provokují agresivní jedince. Jsou skupiny vychovatelů, kteří mají k hyperprotektivě větší sklon: rodiče věkově starší, prarodiče, rodiče tzv. vymodlených dětí, jimž jedno dítě zemřelo a ovšem obecně všichni lidé konstitučně úzkostní.

Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte – perfekcionismus – pedantství – často přenáší na dítě neuspokojenou touhu po určitých hodnotách, jichž se samotným rodičům nepodařilo v životě dosáhnout. Dítě se stává nástrojem kompenzace jejich vlastních nezdarů i domnělých, dostává se tak do neustálého tlaku, neboť nedosahuje dokonalosti,

a proto jej provází soustavná úzkost, že udělá chybu. Jedná se o formu výchovy, kdy dítě není schopno si stanovit své vlastní cíle. Často mívá konflikty s ostatními, pokud se snaží být za každou cenu nejlepší. Bývá na obtíž v kolektivu a jeho hodnoty se následně stávají pouze kopírovanými hodnotami rodičů. Zde nestačí v jeho jednání pouhá bezchybnost, spolehlivost. Navíc je třeba být lepší než ostatní, za každou cenu. Narůstá nebezpečí konfliktů, izolace a potlačení sklonů ke spolupráci. Soutěživý perfekcionismus tedy znamená neustálé vybičování sil dítěte na nejvyšší mez a vede k deformaci mezilidských vztahů.

Výchova strohého režimu a tvrdé disciplíny – autokratická představuje podřítit dítě pevnému režimu a určité disciplíně, což mu umožňuje najít své místo v platném řádu života. Důraz je kladen na velkou míru jeho sebekontroly, vlády nad sebou samým ve jménu společných potřeb a zájmů. Nebezpečnost úskalí vyvstává tam, kde se veškerá výchova omezuje na přikazování a zakazování. a zákazy, disciplínu do popředí, což ale tlumí vlastní a přirozený projev dítěte. Dítě ztrácí odvahu, nesnaží se o problémech diskutovat, vše bere za osobní povinnost. K větším problémům při udržení pevné disciplíny v rodině dochází v období dospívání, když začíná generační konflikt a vzdorovité chování dítěte. Dlouho potlačovaná potřeba projevit se po svém, být samo sebou, náhle propuká v primitivní, hrubé opozičnícké a zaslepené síle. Děti, které byly často fyzicky trestány, se uchylují k agresivitě. Může přetrvávat i do dospělosti. Cíle dětí se soustřeďují z větší části pouze na plnění povinností a je tedy potlačena přirozenost, kreativita, vzniká nesamostatnost a nezralost jak ve využívání volného času, tak i ve volbě školy, stylu oblékání apod.

Rozporná výchova – dvoukolejnost výchovy - děti v rodinách, kde chybí jakákoliv koncepce, zásadovost a principiálnost, ustálené zvyky a tradice, nemohou často nalézt své místo, neboť rozpor mezi názory otce a matky jsou tak zásadní, že dítě neví, jakou cestou se dát. Souvisí s nedostatkem ve vývoji vůle, charakterové pevnosti a vyhraněnosti, mezilidské soudržnosti. Pozvolna se vyvíjí sklon hledat kličky a vytáčky vždy a všude kde hrozí, že něco doopravdy půjde. Dítě je ohroženo, že z něj bude stejný slaboch, jakým byli jeho vychovatelé.

Optimální způsob výchovy je střední výchovné řízení, kdy rodina klade přiměřené požadavky, dítě je kontrolováno formou, která je taktní, bez urážení. Každý člen rodiny má své povinnosti, úkoly, samostatně uvažuje. Důležitá je otázka naslouchání. Rodiče jsou

ochotni si s dítětem povídat, vyslechnout jeho zážitky, obtíže a následně při náročných životních situacích poradit, pomoci. Jedná se o běžné každodenní situace. Rodina dává najevo, že dítě miluje, neodsuzuje jej, když se něco nepovede a pochválí, když je třeba. Funkční rodina s kladným emočním vztahem a s trvalou láskyplnou péčí, pozorností podporuje rozvíjení emočních a charakterových aspektů osobnosti dítěte i jeho schopností. Bez nich nelze dítěti s úspěchem předávat zkušenosti a učit ho morálním hodnotám. Čím více si je jedinec jistý zázemím, láskou rodičů, tím větší má vůli ze sebe dávat ostatním to nejlepší. Vytváří si žebříček hodnot, které budou ku prospěchu jemu, skupině, ve které působí, ale i celé společnosti.

Formování jedince v rodině a jeho následná socializace jsou prvky, které je třeba vidět ve vzájemné souvislosti. Osobnost vyrůstá v průsečíku vnitřních dispozic a vnějších vlivů, jako jedinečná syntéza jeho vlastností a chování, procesů biologických, psychologických a sociálních. V nich jedince ovlivňuje přírodní, kulturní a sociální prostředí. On zase naopak působí na ně. Svět, který nás obklopuje, interpretujeme, reagujeme na něj, začleňujeme jeho prvky do svého vědění. Některé zvnitřňujeme, jiné vnějškově registrujeme a akceptujeme, další odmítáme. Jedinec, který žije ve společnosti, musí se tedy naučit žít s druhými, rozumět požadavkům sociálního prostředí, reflektovaně na ně reagovat. Proto je velmi důležitá prvotní výchova pro jedince v rodině. Formuje v něm hodnoty, které v budoucnu se stanou propojením jedince na společnost. Z biologického tvora se stává člověkem –kulturní a sociální bytostí, která bude jednat v rámci jisté tolerance podle uznávaných pravidel. Směřuje své chování ke společensky přijatým hodnotám a plní individuálně modifikovaná očekávání a role. Smyslem socializace je i zvnitřnění kulturních norem a hodnot, stav, kdy jedinec je nevnímá pouze jako nátlak z vnějšku, ale bere je za „své“. (Havlík, Kořa, 2002, s. 44-49)

2.3 Rodina a škola

Jedinec se vyvíjí jako sociální bytost napodobováním ve hrách, které se postupně vyvíjí k formám, v nichž ve 4 -5 letech vystupuje v roli dospělého, učí se hrát roli jiného. V dětském věku se stává svébytnou bytostí, schopnou činností mimo nejužší rodinný kruh. Další stadium vývoje nastává podle okolo 8. – 9. roku, kdy má dítě tendenci k organizovaným hrám. To ale znamená osvojit si jejich pravidla a zásady vztahů

účastníků. Dítě se v nich učí chápat obecné kulturní hodnoty a pravidla, posuzovat se v optice hodnot a norem – jakéhosi „zobecněného druhého“. (Giddens, 2001, s.49-50)

Ve vývoji jedince patří k nejvýznamnějším, které se v určité společnosti týkají většiny. Jde o zlomové události, jako je například i první příchod do školy s následujícími roky strávenými ve škole. Ve školním prostředí jedinci jednak navazují konkrétní, často i velmi významné vztahy k vrstevníkům a k dospělým mimo rodinu. Současně prostřednictvím získaných nových informací, které si zakódují k dalšímu využití, si vytváří vlastní hodnoty. Obecně vzato, škola není budova, ale může vzniknout na jakémkoliv místě, kde se utvoří společenství vzájemně interagujících jedinců, kteří se víceméně pravidelně scházejí po vymezený čas za účelem výchovy a vzdělávání. Škola jako celek představuje sociální organismus. Žije vlastním životem a vytváří si neustále vnitřní pravidla svého provozu i mezilidského soužití. Aby organismus jakožto úplný mohl přežít, je v moderních společnostech na elementárních i vyšších stupních vyživován společností. I existence soukromých škol je umožněna, pokud část členů společnosti složí prostředky na její provoz a podporuje ji v jejím rozvoji. (Havlík, Kořa, 2002, s. 123-124)

Škola by měla být ve vztahu k rodině partnerem a naopak. Často se stává, že škole je přisuzována daleko vyšší moc, než jaké je vůbec schopna dosáhnout. Ve vztazích rodičů ke škole se mohou objevovat očekávání, která následně nejsou splněna, a proto je škola v očích rodičů zatracována. Zpravidla dokáže udržovat morálku po dlouhou dobu. K jejímu zakotvení dochází, pokud jsou její pokud jsou její nároky na žáky akceptovány nejen v očích studujících, ale i u rodičů a u celého společenského okolí. Příslušné požadavky jsou považovány okolím i členy vzdělávacích komunit za samozřejmé a téměř přirozené, jestliže je získání závěrečného hodnocení – vysvědčení – spojeno s očekáváním postupu na sociálním žebříčku. Školám se studijní morálkou a kázní se zpravidla daří trvale udržovat vysokou společenskou prestiž. Otázka školní autority a kázně se staly silně kontroverzní záležitost, když moderní pedagogika začala prosazovat ideologii velkého odmítnutí. Zaměřila je proti zmechanizovanému fungování vnitřního života školy. V dnešní době je třeba vzít kritičnost vůči školám jako fakt a součást společenské reality. Přemrštěná kritika není příjemnou záležitostí, ale čas od času může i nastartovat procesy změn, které povedou k novému vybalancování systému výuky. Z nových pozitivních změn dojde k formování jak zdravého úsudku, tak i zlepšení vztahů rodina, škola.

Škola v rámci výuky připravuje jedince nejen na přijetí kulturních norem a hodnot. Současně mnohými idealizačními postupy vyzbrojuje mladého člověka měřítky, která mu v pozdějším životě budou sloužit jako orientační vodítka při porozumění složitosti každodenního světa, ale i k jeho kritickému hodnocení a k aktivitám umožňujícím změny

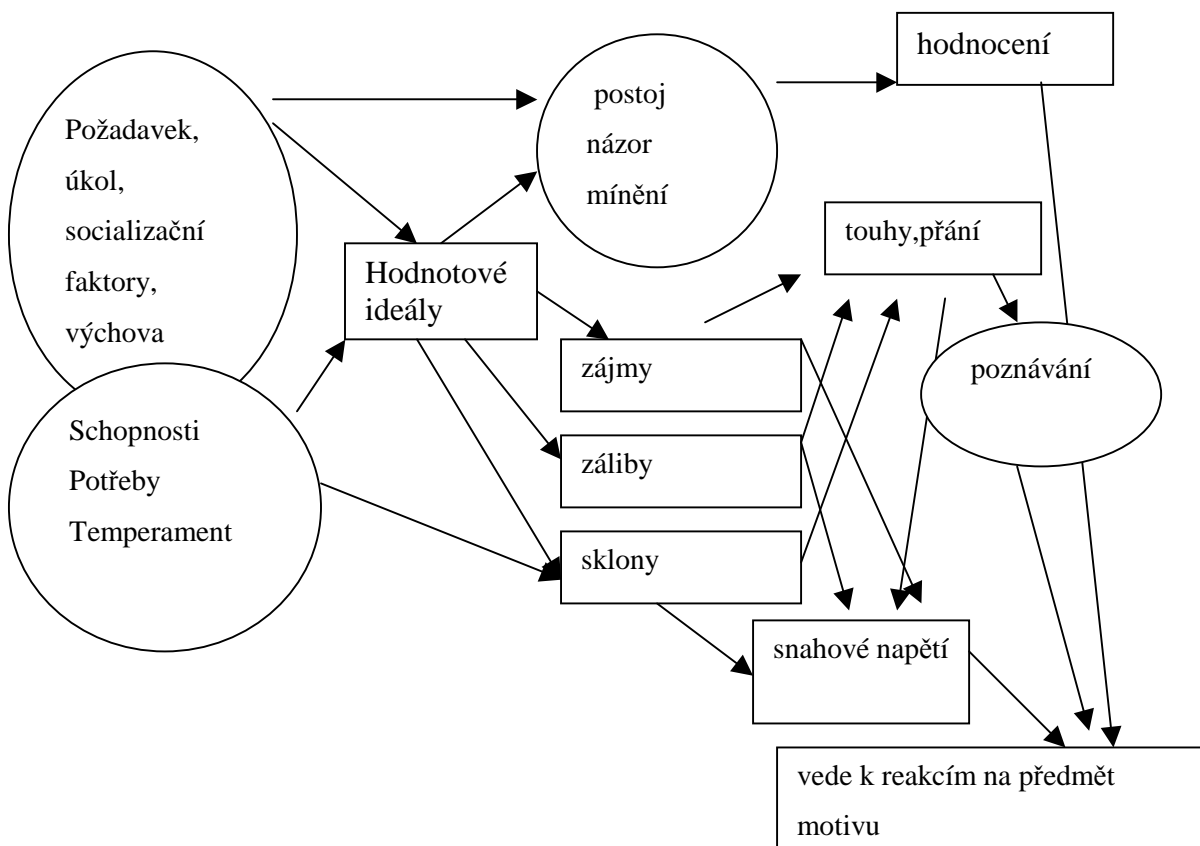
současného stavu. Společnost od školy očekává, že bude realizovat mnohá pověření, ale i rodina očekává, že škola naplní jejich představy, očekávání a iluze. Škola představuje sociální pole. Vybavuje jedince kvalifikačními předpoklady dalšího společenského vzestupu, ale zda si vzdělání a kvalifikaci mladý člověk osvojí, je významně závislé na hodnotě, kterou rodina právě vzdělání připisuje.

Střet rodiny a školy umožňuje žákům objevovat a nacházet své role, vytvářet si odstup od sebe sama a od jednotlivých aktivit. **Durkheim (in: de Singly, 1999, s. 20)** mluví o moderní rodině, kterou „není možno pochopit mimo dějiny školní docházky“. V rodině zaujímá dítě díky školní instituci významné místo. Třebaže zpočátku škola dítě prostorově vzdaluje od rodiny, rodina se s ním právě díky ní sbližuje. Jejím prostřednictvím se dítě vrací do rodiny. Závislost rodiny na škole je silná. Žádné prostředí ani vrstva dnes neunikne vlivu instituce, jež vydává tituly, které se s rizikem musí ještě směnit na trhu práce. Škola – to je prostor interakce, setkávání a sociálního styku. Má značný vliv na utváření postojů k druhým lidem. Její vliv je v oblasti sociální percepce a utváření postojů k druhému rovnocenný. V některých životních obdobích a oblastech je dokonce větší než vliv rodičů. Je ovšem nutno rozlišit mezi základní, střední a vysokou školou. Velkým problémem moderních společností je, že na jedné straně preferují materiální hodnoty a snadno dosažitelný úspěch, na druhé straně udržují nízkou materiální úroveň života učitelských sborů. Nejsou-li děti vybaveny z rodiny přesvědčením o významu vzdělávání, pak se lehce stává, že i respektovaný učitel je sice akceptován, ale díky postavení na platovém žebříčku může bezděčně sloužit jako názorný příklad, že vzdělání nekoreluje s materiálním zajištěním. Potom je obtížné přesvědčovat mladé lidi, že vzdělání je pro život důležité.

3. Základní funkce hodnot, zdroj motivace

Poznáváním podoby hodnot jako sociálních faktů získáváme informace o možnostech jejich působení, o různorodosti. Při jejich zkoumání nejde o oceňování, zda se jedná o hodnoty pozitivní či negativní, ale o zjišťování, jak působí a ovlivňují své nositele. Hodnoty se stávají zdrojem motivace i chování. V souhrnu mohou významně zasáhnout do tvorby kultury, neboť jinak než sociálním učením ji nelze získat. Vznik hodnot a nabytí kultury jsou nerozlučné, neoddělitelné a často se může stát, že splývají. Kultura je zdrojem nalézání identity. Bez poznávání hodnot nelze poznat kulturu. Funkce hodnot je jednou z definičních znaků osobnosti. Osobnost jedince se vyvíjí a mění v závislosti na změnách ve společnosti. Identita může být zaznamenána jako jednota vnitřního psychického života a jednání. V kompletním pojetí jde o přijetí určitých shodných hodnot, motivů, aspirací a ideálů. Funkce hodnot je přímo součástí vymezení morálky, neboť morálka je „soubor norem, hodnot a vzorů chování“, čímž dochází k zakotvení i ustálení jedince i celého společenství. Hodnoty se ve společnosti následně stávají základem politických filozofií a ideologií.

Obrázek č. 1 Struktura motivace - zpracováno volně podle Prudký, 2009, s.50

4. Svět hodnot a hodnotová orientace

*„Hodnota je to, o co se má člověk snažit, co stojí za to, aby se stalo předmětem
chtění“*

František Krejčí

Obecně je společnost charakterizována názvem „svět hodnot“. Všechno lidské jednání uskutečňované jak v minulosti, tak i v současnosti má určitou kvalitu vlastní hodnoty. Vše se promítá do hodnotového žebříčku každého jedince. Svět je pro člověka tím, aby mu dával smysl. Hodnoty nevytváří pouze věci, ale i vztahy a události. Mnoho jevů můžeme označit termínem hodnota. Hodnotou tak nejsou pouze materiální věci.

Dle **Horáka (1996, s. 6)** existují u člověka dva světy. Svět skutečný a svět ideální. Nemusí však spolu korespondovat. Svět skutečný vzniká v důsledku praktické činnosti lidí. Utváří se prostřednictvím reakcí lidí, kteří nějakým způsobem ovlivňují jevy, jež se staly. Nikdy ve skutečném světě nemůžeme předem přesně naplánovat výsledek, protože nevíme, jaké budou další okolnosti. Jen velmi obtížně lze stanovit přímý a jednoznačný výsledek. Vždy se může objevit nová informace či předem nepředvídatelný prvek, který pozmění předpokládaný výsledek. Život není předem naplánovaná osa, ale je vnímán jako „houpačka“.

Svět ideální vzniká pouze na základě lidského vědomí. Jedinec si jej může vykreslit podle svého uvážení a nikdo do něj nezasahuje. Otázkou je, zda je jím zobrazený svět vždy správný. Pokud si jedinec myslí, že jedná správně, může to být ale z hlediska ostatních chování nesprávné a nevhodné. Svět ideální v sobě může skrývat lež z obavy, že pravda je někdy těžká a nelze ji unést, pokud jedinec není dostatečně silný a předem na ni připravený.

Hodnotové orientace se třeba odlišit od struktury hodnot. Sama orientace má v sobě dynamiku a působení času ve spojení s určitým zacílením. Jde o postupné utváření hodnot v čase, zaměřené do časového působení a rozvoje. Vyjadřují cestu, zacílení, směr, kterým se budou ubírat. Hodnotové orientace vyjadřují specifikaci hodnot přijatých daným nositelem v procesech hodnot a také určitou charakteristiku jejich nositelů. (**Prudký, 2009, s.34**)

4.1 Filosofie hodnot

Problematikou hodnot se zbývá filosofie, neboli axiologie čili filosofie hodnot. Pohlíží se na ně z úhlu filosofického myšlení. Mezi základní filosofické otázky řadíme: Co je svět? Kdo je člověk? Co je bytí?

„Ke stěžejní problematice axiologie patří zkoumání podstaty hodnot, podíl subjektu a objektu na vzniku hodnot. Dále subjektivní a objektivní, absolutní a relativní platnost hodnot. Podstata procesu hodnocení, jeho vztah k poznání z hlediska logiky, gnoseologie a psychologie.“ (Kučerová, 1996, s.46)

Hodnoty v oblasti filosofie pojmenoval filosof Emanuel Kant. Snažil se vymezit problémová ohniska. Rozlišil aspekty jak ontologické, gnoseologické tak i axiologické. Za přímého zakladatele filosofie hodnot je však považován Rudolf Hermann Lotze. Pojal myšlenku, že svět je tu hlavně proto, aby se v něm realizovaly hodnoty. Slovo - hodnota - bylo označení prožitku nepojmového obsahu. Rozsáhlá problematika hodnot se neustále nově vyvíjela i s ohledem na změny ve společnosti. Filosof Rockery založil filosofii hodnot na protikladu přírody a kultury. Sám prohlašoval, že kultura se skládá z hodnot a upíná se k nim, zatímco příroda je bez hodnot.

Během 19. a 20. století si řada filosofů utvářela další teorie a domněnky ve vztahu k hodnotám. Wilhelm Dilthey (in: **Filozofický slovník, 1981, str.97**) považoval hodnotu jako určitý druh životní zkušenosti. Oproti tomu pozitivisté, neopozitivisté a neorealisté promítali hodnoty do logické nebo psychologické roviny. Snažili se převést hodnoty na zájmy. Významnou osobností byl také William Stern, který vybudoval svou axiologii na dvou předpokladech - věřím ve svět současně, skutečný a hodnotný a hledám tento svět. Hledání hodnot, hledání smyslu, nebylo nikdy pro Sterna uzavřeno. Tvrdil, že hodnoty jsou tu vázány vždy na nějakého nositele. Skupina existencialistů navazovala na myšlenky Sorena Kierkegaarda, Edmunda Husserla a Martina Heideggera. (in: **Filozofický slovník, 1981, str.167-220**) a pojímala svět hodnot jako říši svobodné tvorby člověka. Tvoření hodnot je principem jejich pochopení. Pochopení hodnoty je neoddělitelné od jejího znovuobjevení. S příchodem marxistů se utvářel nový náhled na hodnoty. Marxisté spojovali hodnoty se společenským děním. Hodnotami se dle jejich učení stávají přírodní a společenské jevy, které znamenají životní nebo kulturní blaho pro lidi určité společnosti.

S postupným vývojem společnosti se proměňovala i problematika hodnot. Každý se snažil přijít s novým poznatkem a teorií, která by byla v souladu s jeho představami. V literatuře 20. století se pojetí hodnot neobjevuje jen ve striktní podobě, ale vyskytuje se

v souvislostech poukazujících na váhu přírodních dispozic jedince a podmínek pro utváření vědomí. Především se projevuje v přesvědčení, že součástí přírodních podmínek nutných pro zachování lidské existence jsou také přímo vlivy, které mají sociální a hodnototvorné dopady. Přijatými hodnotami jedinec vytváří zdroje svých motivací a chování, což jsou rozpoznatelné znaky, kým jedinec je a současně tak se stává přijatelným pro své sociální okolí. Pokud by došlo ke změně znaků, znamenaly by změnu jedince – resocializaci. (Prudký, 2009)

4.2 Typologie klasifikace hodnot

Hodnoty nejsou u člověka vrozené. Postupně se vytvářejí a upevňují v procesu socializace. **Horák (1996, s.14)** ve svých publikacích popisuje skutečnost, kdy americký psycholog C. Kluckhorn zastává tvrzení, že hodnota je kulturně ceněnou preferencí nějaké věci, nebo věcí, lidí, institucí, nebo nějakého druhu chování. Hodnotou se tak vyjadřuje celý souhrn vztahů člověka ke světu, který závisí na poznání skutečnosti a vztahu ke skutečnosti. Do jisté míry jde o postoj k okolí, s čímž se můžeme dnes ztotožnit. Během celého života si každý jedinec utváří vztahy k sobě samému, dalším lidem a věcem, které jej obklopují. Právě chování k okolí o každém jedinci hodně vypovídá. Čím více se někdo snaží vynakládat vlastní činnost ke světu, tím jasněji si utváří hodnotový systém. Z hlediska nahlížení na termín hodnota, jde o problém ontologický i gnoseologický. Aby život člověka mohl být naplňován hodnotami a nabýval smysl, nestačí, aby jen existovaly, ale člověk musí o nich vědět. Emanuel Kant (**in: Filozofický slovník, 1981, str.213**) vyslovil teorii, že jedinec může hodnotit trojím způsobem. Co se líbí smyslům, má hodnotu příjemného. Co se líbí prostřednictvím rozmyslu pro pojem, má hodnotu užitečného. Třetí způsob hodnocení je, co budí cit slasti, jež nazýval hodnota účelného a krásného.

Na obecné pojetí klasifikace hodnot je třeba nahlížet, že neexistuje pouze jedno vymezení, ale jedná se o různé typy. K nejznámější konstrukci hodnotového typu přináší autor Eduard Spranger, který vyslovil myšlenku, že naplněním pouze biologických potřeb není jedinec spokojen. Avšak jeho cílem je uskutečnění vyšších cílů a hodnot, což je pravda, krása, užitek, láska k lidem, moc a bůh (neboli moudrost). Konkrétními podobami všech typů jsou teoretický, estetický, ekonomický, sociální člověk, mocenský typ, náboženský člověk. (**Smékal, 2002, s.258**)

Hodnotové orientace rozdělení podle Williama Sterna jsou v následujících typech – autotelický – mající smysl a účel sám v sobě, v já, heterotelický – směřující ke zvýznamňování druhých, hypertelický – směřující k nadosobním cílům, zaměřený na ideály. Z odlišného směru formuje Ari Kellner v roce 1992 hodnotové typy na relativistu – jehož povrchnost nemůže v nikom vzbudit skutečné morální přesvědčení, fundamentalistu – se svými asymetrickými nároky, výlučného, žárlivého, ohrožujícího toleranci i svobodu a osvícenského puritána. (in: Prudký, 2009, s.29-30)

V obecné rovině psychologie, pedagogiky i sociologie se klasifikace hodnot dělí na:

1. Přírodní hodnoty

Hodnoty vitální, životní - odpovídají potřebám přírodní podmíněnosti a existence. Jsou nezbytné pro život organismu i jedince. Do této skupiny přináležejí i přírodní podmínky a zdraví.

Hodnoty sociální - vyplývají z přírodou daného vztahu člověka k druhým lidem a k sobě samému. Každý člověk potřebuje někam patřit, být uznáván či oceňován. Ke všemu potřebuje ostatní, aby mohl budovat mezilidské vztahy.

2. Civilizační hodnoty:

Jsou výsledkem společenské činnosti člověka. Např. komunikace-řeč, písmo...

3. Duchovní hodnoty

Vztahují se k nitru člověka. Potřeby hledání smyslu, podstaty, pravdy, krásy života. Jsou nezbytnou součástí lidského organismu. (Kučerová, 1996, s.72)

4.3 Hodnoty a normy

Normy jsou vysvětlovány jako závazná pravidla jednání a chování lidí. Jsou více ohraničené a omezené nežli hodnoty. Přikazují, že se má něco stát, že se má něco konat. Normy jsou utvářeny vždy za daným účelem. Normy do sebe hodnoty zahrnují. Slouží-li norma nějakému účelu, i ona tak může nabývat významu hodnoty. Pak je nazývána jako hodnota sekundární.

V normě je vyjádřena vůle člověka, sociální skupiny, společnosti či instituce. Norma vyjadřuje fakt, že někdo něco chce jako účel nebo cíl svého jednání.

Normy a hodnoty mají celou řadu společných rysů, jako jsou určitost, platnost pro danou skupinu, relativní stálost, ale i prvky rozdílné, mezi něž náleží nevynutitelnost, vlastní rozhodování, kontrola dodržování. Jedinec by měl jednat v souladu se společenskými

zájmy, avšak pravidla ne všichni dodržují. Hodnoty vyjadřují především vnitřní pohnutku, motiv, naproti tomu normy jsou pravidla závazná. Pro jedince je důležité, aby směřoval ke svým cílům.

„Nejvyšší účely norem a také veškeré naší činnosti jsou ideály. Ideály jsou nejvyšší účely, ke kterým směřujeme, normy jsou prostředky na cestě k dosažení ideálů. Ideály tak dávají smysl soustavě našich norem.“ (Kučerová, 1996, s.57)

Proč si lidé vytvářejí hodnotové a normativní systémy? Horák (1996, s.22) uvádí, že lidé jsou v životě nuceni volit opatření, rozhodovat se, vypořádávat se s problémy a hledat další kroky ve svém životě a k tomu potřebují hodnotové systémy, aby mohli vyjádřit svoje životní postoje. Normy jsou vázány nejen na přijaté hodnoty, ale také jsou nejmarkantnějším zdrojem konfrontace s tím, co je považováno za správné.

Hodnoty a normy vytváří nezbytnou součást každodenního života. Bez hodnot nejsou normy a naopak. Během života se hodnoty a normy mění. S vývojem společnosti se formují i postoje a jednání. Mění se jak s vývojem a rozvojem osobnosti, tak i s vývojem a změnou celého společenského systému. Normy jsou vázány nejen na přijaté hodnoty

4.4 Výchova k hodnotám

Všechny výsledky přemýšlení, jednání jsou výsledkem výchovy a socializace. Tím, že přemýšlíme: „Musím!, Neměl jsem to dělat., Chtěl bych!, tak se pohybujeme již ve světě hodnot. Výchova velmi těsně souvisí s hodnotami. Je prvotním impulsem k upevňování stálých hodnot či vytváření nových postojů.

Podle Stanislavy Kučerové (in: Gobelová, 2008, s.11) je problém člověka problémem hodnot. Problémem výchovy člověka je problém výchovy k hodnotám. Výchova se realizuje na základě lidských zkušeností, poznání a přijatých hodnot. První místem, kde se jedinec setkává s výchovou hodnot, je rodina. Rodiče vštěpují prvotní hodnoty a zkušenosti. Rodina tak dává základ k utváření hodnot. Snaží se jedince formovat dle svých přijatých hodnot a hodnot společnosti. Druhotné setkání jedince s hodnotami a výchovným působením je ve škole. Zde již může dojít ke střetu. Jinou výchovu hodnotám preferuje rodina a jinou škola.

Eliška Walterová (in: Gobelová, 2008, s.11) se domnívá, že výchova k hodnotám je záměrné působení na žáka, jeho představy, postoje a jednání s cílem dovést ho do stavu, kdy bude schopen zdokonalovat sám sebe, vše v souladu s obecně uznávanými zásadami

etiky. Výchova k hodnotám pomáhá utvářet u jedince hodnotovou orientaci a formovat jeho osobnost. K výchově je třeba obecně přistupovat jako k výchově k hodnotám.

Wolfgang Brezinka (in: Gobelová, 2008, s.10) v jedné z definic představuje výchovu k hodnotám jako „systematickou snahu pomoci žákům poznávat a rozvíjet své osobní hodnoty, získat senzibilitu pro hodnoty a morální záležitosti, objasňovat hodnoty a odstraňovat předsudky o hodnotách.“

Výchova by měla být zaměřená na výchovné cíle, k vědění o statečích (morálka, právo, jazyk), jejich smysluplné užívání, osvojení a úctu k nim, k morálním povinnostem, normám a ctnostem, k odkrývání hodnot, k získávání hodnotových postojů, stanovisek, přesvědčení a k umění správně hodnotit. Působení hodnot jako spolutvůrce osobnosti a také skutečnosti, že takto utvářená osobnost je současně spolutvůrcem svérázu – definičních charakteristik svých členských skupin a širších společností. Hodnoty, které si jedinec osvojí, mohou následně fungovat jako stavební kameny kultury, zdroj motivace chování, zdroj sociální soudržnosti, atribut morálky, zdroj sociálních vztahů a základ politických filosofí a ideologií. Základy k osvojení axiologie hodnot jedinec získává v rodině. Její jednání, chování a systém hodnot napodobuje, s níž se prvotně identifikuje a interiorizuje své přesvědčení.

5. Empirický výzkum

5.1 Stanovení výzkumného cíle a hypotézy

Cílem výzkumu je porovnat hodnotovou orientaci současné rodiny s místem trvalého pobytu v oblasti městských a venkovských oblastí. V pojetí významu hodnotové orientace jde o vysledování převažujících hodnot, což je hodnocení dané nositelem hodnot. Co hodnotové orientace určuje, je zaměřenost, působnost a tendence. Jedná se o souvislost nositelů a působnosti v daném prostoru i časovém období.

Při empirickém výzkumu jsem použila metodu zkoumání formou nestandardizovaného osobního dotazníku. Jak uvádí **Pelikán (1998)**, její výhoda spočívá v tom, že je statisticky velmi dobře zpracovatelná, umožňuje kladení jednoduchých otázek a je anonymní, což zvyšuje pravděpodobnost, že respondenti budou odpovídat pravdivě (ani anonymita dotazníku však nezajistí 100% pravdivých odpovědí). Nevýhodou dotazníku je, že nemáme přímý kontakt s testovanou osobou, a tudíž nemůžeme do celkového výsledku šetření zahrnout signály, které respondent vysílá při vyplňování otázek – nonverbální komunikace, slovní poznámky k obsahu otázek atd. S ohledem na skutečnost, že při výzkumu dotazníkem chybí tato složka projevu respondenta, již můžeme velmi dobře zaznamenat např. při psychologickém rozhovoru, klesá objektivita celého šetření.

Další zvolené metody: volný rozhovor a nezúčastněné pozorování.

Volným rozhovorem, dotazníkem a nezúčastněným pozorováním zjistit:

- Cíl 1: Zda je rodina identifikována s místem trvalého bydliště nebo by zvolila jinou oblast, proč je nespokojena?
- Cíl 2: Zjistit, zda rodiny se zamýšlejí nad hodnotami a uvažují-li nad změnou svého hodnotového žebříčku.
- Cíl 3: Jaké hodnoty jsou v rodině pokládány za nejdůležitější.
- Cíl 4: Zda rodiny mají optimistický vztah k životu, který je spojen se snahou sebevzdělávání.

Zdůvodnění:

Z dosavadních zkušeností vím, že lokalita, kde jedinec pobývá, je určující i pro jeho způsob života. S tím souvisí i uspokojování potřeb v rodině. Liberecko je oblastí průmyslovou s rozmanitou možností pracovních míst, což přináší větší uplatnění se na trhu práce, ale i stálé finanční zabezpečení rodiny. Oblast Lomnicka, která v minulosti byla zaměřena na textilní a potravinářský průmysl, v současné době je pouze zemědělskou oblastí a v důsledku úbytku nabídky pracovních míst na trhu práce se v ní vyskytuje vysoká nezaměstnanost – 10,97% (<http://www.risy.cz/index.php?pid=231&kraj=-1&zuj=577308#nezamestnanost>). Jedinci z této oblasti musí za prací dojíždět do větších vzdáleností. Uvedená skutečnost ovlivňuje možnost využití zbylého volného času, který jedinec by mohl věnovat rodině. Domnívám se, že výše uvedené prvky jsou podstatné pro stanovení hodnotového žebříčku rodin. Vytížené rodiny mají nejistoty v sociální i pracovní oblasti, čímž dochází k vnitřnímu hodnotovému konfliktu, kdy jde o odlišné difference mezi chtěným a vyžadovaným.

Pro svoje výzkumné šetření formuluji tyto výzkumné problémy a hypotézy:

Výzkumné problémy:

VÝZKUMNÝ PROBLÉM 1: Spokojenost rodin s místem bydliště.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM 2 : Rodiny z městských a venkovských oblastí se zamýšlejí nad životními hodnotami.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM 3 : Která hodnota je obecně pro rodiny nejdůležitější.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM 4 : Pevnost rodiny a množství získaných finančních prostředků.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM 5: Vztah rodin k finančním prostředkům a volnému času.

VÝZKUMNÝ PROBLÉM 6: Hodnota vzdělání.

Hypotézy:

- HYPOTÉZA 1: Předpokládám, že 80% rodin žijících v oblasti Liberecka je spokojeno místem bydliště a 50% rodin z oblasti Lomnicka má zájem o přestěhování se do větších lokalit.
- HYPOTÉZA 2: Předpokládám, že 70% všech rodin se nad životními hodnotami zamýšlí.
- HYPOTÉZA 3: Předpokládám, že nejdůležitější hodnota pro rodiny jak z oblasti Liberecka, tak i Lomnicka, je zdraví.
- HYPOTÉZA 4: Předpokládám, že rodiny z oblasti Liberecka i Lomnicka považují funkčnost i pevnost rodiny závislou na množství získaných finančních prostředků.
- HYPOTÉZA 5: Předpokládám, že více než 50% všech dotázaných rodin považuje dostatek finančních prostředků za důležitější, než je potřeba volného času.
- HYPOTÉZA 6: Předpokládám, že více než 50% všech dotázaných rodin považuje sebevzdělání za významné.

5.2 Charakteristika zkoumaného souboru

Soubor obsahuje 90 analytických jednotek, z nichž 45 respondentů jsou rodiny žijící v oblasti Liberecka a 45 respondentů jsou rodiny žijící v oblasti Lomnicka. Soubor byl zkoumán za pomoci dotazníku, který byl rodinám předložen v tištěné podobě. Volný rozhovor byl uskutečněn ve 20 rodinách s poměrným rozdělením. 10 rodin bylo osloveno na Liberecku a 10 rodin na Lomnicku. Časové období zkoumání souboru bylo započato v roce 2009 a ukončeno v roce 2010.

Tabulka č. 2

Zkoumaný soubor

Oblast	Počet obyvatel v oblasti	Dotazník – počet zkoumaných jednotek	Volný rozhovor
Liberecko	100 000	45	10
Lomnicko	10 000	45	10

Průměrný věk rodin Liberecka: vážený aritmetický průměr - 47,8 let

Průměrný věk rodin Lomnicka: vážený aritmetický průměr – 45,7 let

Vlastní empirické šetření využívá techniku volného rozhovoru, nezúčastněného pozorování a strukturovaného dotazníku.

- Způsob získání informací - rozhovor vedený volnou formou - zaměřen na spokojenost s místem trvalého bydliště, problémy v dané oblasti, jaký má rodina žebříček hodnot, zda rodina plní základní funkce. Údaje z rozhovoru zapisovány a následně vyhodnoceny.
- Dotazník v tištěné podobě, který byl v rodinách předložen, čítá celkem 10 otázek. Jeho vyplnění bylo dobrovolné, anonymní. Respondenti v záhlaví uvedli místo bydliště, počet členů v domácnosti, věk.
- Operacionalizace slovních obsahů jednotlivých dílčích cílů šetření do empiricky zjistitelných znaků dotazníku:
 - Cíl 1 – otázka v dotazníku číslo 1, 1a
 - Cíl 2 – otázka v dotazníku číslo 2, 3, 5, 5a
 - Cíl 3 – otázka v dotazníku číslo 4, 6, 7, 8
 - Cíl 4 – otázka v dotazníku číslo 9, 10

Negativní stránka dotazníku souvisí s obecnými problémy explorativních technik. Při vyhodnocování jak volného rozhovoru, tak i dotazníku je třeba počítat s velkou subjektivitou výpovědi, případně i s možností zkreslení údajů při vyplnění dotazníku, pokud je vyplnil jeden člen rodiny. Vyjádřil pouze svůj osobní názor a tedy v daném případě by se nejednalo o názor rodiny. Dalším zkreslením by se mohlo stát i záměrné sjednocení odpovědí a to v případě, že by se rodiny domluvily. V dotazníku neexistuje ani špatná ani správná odpověď.

Při vyhodnocení výsledků šetření jsem použila jednoduché statistické metody – prostý nebo vážený aritmetický průměr a vyjádření v procentech.

5.3 Interpretace získaných údajů

Před vlastní analýzou a interpretací zjištění bych chtěla zdůraznit, že výsledky k jednotlivým šetřením nechci zobecňovat na celé území České republiky. Zpracované údaje se týkají pouze skupiny respondentů, kteří byli ochotni se zapojit do prováděného šetření. Přesto se domnívám, že výzkum umožnil získat cenné informace i když oblast hodnot představuje nekonečné téma.

Cíl 1: *Zda je rodina identifikována s místem trvalého bydliště nebo by zvolila jinou oblast, proč je nespokojena?*

Rodina, která žije v místě trvalého bydliště, s ním nemusí být z různých příčin spokojena. S každým místem se pojí specifické hodnoty, které byly ovlivněny pracovními příležitostmi, kulturním i sociálním prostředím. Důležitou okolností je proměnlivost a dynamičnost společnosti, která dává podněty k variabilitě jednotlivých lokalit. S touto změnou může dojít i ke změně celkového životního stylu rodiny a je tedy předpoklad, že rodina bude migrovat.

HYPOTÉZA H1: Předpokládám, že 80% rodin žijících v oblasti Liberecka je spokojeno místem bydliště a 50% rodin z oblasti Lomnicka má zájem přestěhování se do větších lokalit.

Pro ověření platnosti hypotézy H1 jsem vycházela z položky 1 v dotazníku.

Položka 1 v dotazníku: Jste spokojeni s místem trvalého bydliště? (viz Tabulka č. 3)

Tabulka č. 3

Spokojenost s místem trvalého bydliště

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Spokojeno	33	73	26	58	59	65
Nespokojeno	12	27	19	42	31	35

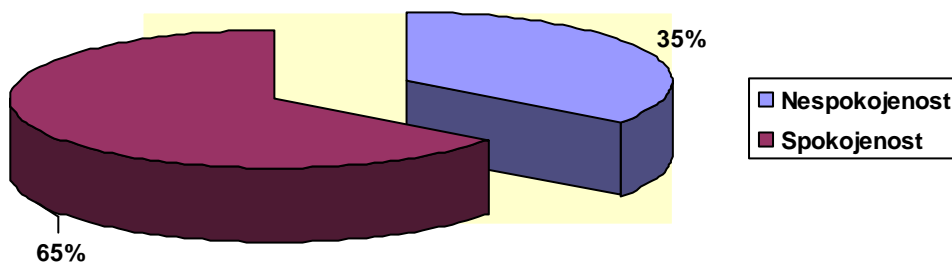
Zdůvodnění:

Výsledným šetřením jsem zjistila, že převážnou spokojenost s místem trvalého bydliště vykazují respondenti Liberecka – 33 kladných odpovědí, což představuje 73% z dotázaných rodin na Liberecku, 27% rodin je nespokojených. Oblast Lomnicka je značně vyrovnanější, neboť 58% z dotázaných rodin je spokojeno s místem bydliště a 42% je nespokojených v místě bydliště. Z celkového počtu kladných odpovědí 59 spokojených rodin je zřejmé, že více než polovina celkových respondentů – 65% chce bydlet v lokalitě dosavadního bydliště. Uvedená skutečnost ukazuje, že větší část respondentů je v dané oblasti svého bydliště spokojena. Avšak 35% nespokojených rodin ukazuje, že pokud by se rozhodly rodiny změnit bydliště, bude migrace z daných oblastí poměrně velká. Jelikož 61% z celkového počtu nespokojených přináleží malé oblasti Lomnicka, bylo by třeba danou negativní skutečnost se snažit eliminovat. V regionu Lomnicka by bylo vhodné, aby místní samosprávy provedly podrobnější výzkum s reprezentativním vzorkem odpovídajícím sociálně ekonomické skladbě obyvatel regionu a zaměřily se na příčiny nespokojenosti s místem trvalého bydliště. Výsledky výzkumu by pak měly být vodítkem pro stanovení cílů a priorit rozvoje, zejména infrastruktury v území pro místní samosprávy jednotlivých obcí v regionu.

Závěr:

Platnost hypotézy H1 v mém vzorku se nepotvrdila, neboť zpracované výsledky ukázaly, že pouze 73% rodin z oblasti Liberecka je spokojeno s místem trvalého bydliště a 42% rodin z oblasti Lomnice je nespokojeno a tedy má zájem o přestěhování do větších lokalit.

Graf 1 Sumář - spokojenost v bydlišti

K ověření cíle 1 se dále vycházelo z položky 1a v dotazníku.

Položka 1a v dotazníku: Pokud byla Vaše odpověď NE u otázky č. 1, vyberte důvody nespokojenosti. (viz Tabulka č. 4)

Z následující tabulky číslo 3 je zřejmé, jaké faktory považovaly rodiny za rozhodující, ke změně trvalého bydliště.

Tabulka č. 4 Faktory nespokojenosti

Oblast	Absence pracovních příležitostí	Nevhodné životní prostředí	Absence sportovních a kulturních akcí	Nízký příjem	Další možnosti - špatné sousedské vztahy	Σ
Liberecko	0	8	0	2	2	12
Lomnicko	12	0	0	7	0	19
Σ	12	8	0	9	2	31

Zdůvodnění:

Rodiny z regionu Lomnicka, území, jehož centrem je malé město s okolím, považují pracovní příležitosti a nízký výdělek za prvky, které jsou pro ně rozhodující v nespokojenosti s trvalým bydlištěm. Rodinám v oblasti Liberecka nevyhovuje špatné životní prostředí. Negativní prvky, které působí na nespokojenost rodin s místem bydliště, jsou jen velmi málo ovlivnitelné samotnými členy rodiny. Pokud rodina žije na malém městě, kde je málo pracovních příležitostí, pak členové rodiny jsou nuceni za práci dojíždět. Situace má další negativní vliv na rodinu spočívající v nedostatku volného času, který se může následně projevit při nedostatečné a zanedbávající výchově, péči a osobnostním rozvoji dětí. Oblast velkých sídel je poměrně hojně zastoupena možnostmi pracovních míst, avšak životní styl i životní prostředí bývá často zdrojem zdravotních obtíží. Lze mezi ně počítat alergie či nárůst civilizačních chorob.

Z výsledku vyplývá, že v případě vzniku podmínek pro změny bydliště by mohlo dojít k velké obousměrné migraci obyvatel. Podrobným rozbořem by pak měly být zjištěny možné důsledky z hlediska potřeb cílových území migrujících osob z hlediska zajištění

sociálních i ekonomických potřeb v území a tím vytvoření podmínek pro optimální funkci rodiny.

Domnívám se, že k podpoře regionů, které nejsou rodinami preferovány jako místo trvalého bydliště, by mohly přispět jednotlivé programy Evropské unie, které umožňují a pomáhají rozvoji místních lokalit. Jedním z programů je Program na rozvoj venkova, který je nástrojem pro získání podpory poskytované Evropskou unií z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD).

Program na rozvoj venkova na roky 2007 až 2013 byl schválen 23. května 2007 Výborem pro rozvoj venkova Evropské Komise.

Řídícím orgánem, který tento program řídí je Ministerstvo zemědělství České republiky. (<http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/program-rozvoje-venkova/>)

Cíl 2: Zjistit, zda rodiny se zamýšlejí nad hodnotami a uvažují-li nad změnou svého hodnotového žebříčku.

Hodnoty rodiny se odvíjejí od hodnot uznávané celou společností. Je důležité uvědomit si, zda se jednotlivé rodiny nad hodnotami zamýšlejí. Uvažují-li nad případnou změnou rodinného hodnotového žebříčku nebo hodnoty přejímají pouze jako neměnný prvek, nabízený jim společností. Toto zamyšlení může být následně i jedním z podstatných prvků budoucího vývoje a změny společnosti, pokud se rodiny rozhodnou změnit dosavadní zažité hodnoty.

HYPOTÉZA H2: Předpokládám, že více než 70% všech rodin se nad životními hodnotami zamýšlí.

Pro ověření platnosti hypotézy H2 jsem vycházela z položky 2 v dotazníku.

Položka 2 v dotazníku: Zamysleli jste se někdy nad životními hodnotami? (viz Tabulka č. 5)

Tabulka č. 5

Zamýšlení nad hodnotami

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Ano	37	82	29	64	66	73
Ne	8	18	16	36	24	27

Zdůvodnění:

Šetření ukázalo, že nad hodnotami se zamýšlí jak rodiny ve větším městě tak i rodiny v menším regionu. Zjištěnou okolnost je třeba považovat za pozitivní faktor. Rodiny ve větším městě mají větší příležitosti k pracovním možnostem. V dané lokalitě je větší koncentrace firem i společností. Rodina je zabezpečena materiálními hodnotami. Děje se však na úkor hodnot ostatních. Jimi je například společné trávení volného času, společná výchova dětí oběma rodiči a zájmy jednotlivých členů rodiny. Zejména rodiče si pak uvědomují, že materiální zabezpečení mnohdy nemůže vyvážit ostatní hodnoty rodiny a proto se nad nimi a nad jejich změnou zamýšlejí.

U rodin v menším regionu je důvod zcela opačný. Absence pracovních příležitostí znamená, že jednotliví členové nemohou mnohdy rodinu kvalitně zabezpečit z materiálního hlediska. Zůstává zde však velký prostor pro vytváření hodnot nemateriální povahy. Rodina se zamýšlí, zda případná migrace do většího města s více příležitostmi, nebude mít vliv na jiné hodnoty, které rodině vyhovovaly v menším regionu. Taková změna by tak mohla v mnoha případech vést až k rozpadu rodiny. Respondenti v malém regionu potvrdili, že se nad svými hodnotami zamýšlí.

Závěr:

Platnost hypotézy H2 se v mém vzorku respondentů potvrdila, neboť 73% všech rodin uvedlo, že se nad životními hodnotami zamyslelo.

Pro ověření cíle 2 se dále vycházelo z položek 3, 5, 5a v dotazníku.

Položka 3 v dotazníku: Co si myslíte, že může ovlivnit volbu životních hodnot? (viz Tabulka č. 6)

Tabulka č. 6

Co ovlivňuje volbu hodnot

Oblast	Výchova v rodině		Prostředí společnosti		Přátelé, kamarádi		Masmédia		Věk	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Liberecko	7	15,5	26	58	5	11	0	0	7	15,5
Lomnicko	5	11	31	69	4	9	3	6,5	2	4,5
Σ	12	13,5	57	63,5	9	10	3	3	9	10

Zdůvodnění:

Vliv na volbu hodnot může mít mnoho faktorů. Dotazníkem bylo zjištěno, že jak ve velkém městě, tak i v menším regionu má největší vliv na volbu hodnot prostředí společnosti. Za ně je třeba považovat z jedné strany prostředí v celé společnosti, které ovlivňuje oba vybrané regiony. Ze strany druhé je dynamickým činitelem oblast vlastního regionu podle bydliště. Prostředí společnosti zahrnuje sociálních vztahy, politické, ekonomické situace, kulturní i sportovní prostředí. Podstatným faktorem je politicko-ekonomická situace, která prostupuje veškerý život ve státě i bytí jednotlivých rodin. V dnešní době charakterizované celosvětovou ekonomickou krizí, se prohlubuje sociální nejistota. Stabilní politická a ekonomická situace v delším časovém horizontu nese sociální jistoty a rodiny mají hodnoty ustálené. Pokud v současnosti bude docházet k častým změnám ve společnosti, nejistota rodin se bude prohlubovat a zapříčiní změnu hodnotového žebříčku. Nelze přehlédnout důležitý faktor – věk, který taktéž působí na změnu hodnot v rodině, neboť každý člověk stárne a tím přehodnocuje svůj dosavadní žebříček.

Položka 5 v dotazníku: Myslíte si, že v průběhu budoucích let změníte hodnotový žebříček? (viz Tabulka č. 7)

Tabulka č. 7

Změna hodnotového žebříčku

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Ne, nikdy	5	11	3	7	8	9
Nevím, možná	17	38	22	49	39	43
Ano	23	51	20	44	23	48

Zdůvodnění:

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že 51% rodin z velkého města se domnívá, že by mohly v průběhu budoucích let změnit svůj hodnotový žebříček, zatímco pouze 11% rodin tvrdí, že svůj stanovený žebříček nezmění. Příčinu výrazného rozdílu ve prospěch změny hodnot je třeba hledat ve současném způsobu života. Více rodin si uvědomuje uspěchaný způsob života konzumní společnosti ve větším městě. Nedostatek společně stráveného času rodiny je nahrazován hmotným zabezpečením.

K odpovědi „Nevím, možná“ se vyjádřilo 38% rodin z Liberce. Nejsou si jisté, zda svůj žebříček hodnot do budoucna nezmění. Necítí se být zcela přesvědčeny o své hierarchii hodnot a připouští i možnost, že ji změní. Sledovaná skupina rodin může být ovlivněna měnícími se poměry ve společnosti oběma směry. Jedná se o nejrizikovější skupinu, která může funkci rodiny nejvíce ovlivnit.

Výsledky dotazníkového šetření u rodin z Lomnicka dopadly odlišně než u rodin z Liberecka. Pouze 44% rodin se domnívá, že v průběhu let změní svůj hodnotový žebříček. Oproti tomu 49% rodin průzkumem ukázalo, že neví, zda se u nich hodnoty budou upravovat. Odpovědi zaznamenaly největší podíl. Rodiny na malém městě si nejsou svými hodnotami tak jisté jako sledované skupiny z velkoměsta. K těmto výsledkům přispívá fakt, že rodiny žijící v maloměstě na změny společnosti a měnící se společenský systém reagují pomaleji a skeptičtěji. Mají v sobě pevně zakotven vlastní žebříček hodnot a je pro ně obtížné ho měnit. Důvodem zjištěného výsledku šetření může dále být styl života v malém městě a omezené příležitosti k profesionální seberealizaci. Souvisí s předchozími výsledky šetření. Na malém městě rodiny nechtějí měnit relativní jistotu

stávajícího života a možná i kvality prostředí na úkor změny hodnot. Nejsou ochotní jít do vyššího rizika.

Na změnu hodnot přispívají nové moderní trendy společnosti. Zvyšují se pro obyvatele možnosti v oblasti vzdělání a tím získání lukrativnějšího zaměstnání, již však poskytují především velká města. Zatímco dříve rodiny byly skeptické k novým nastupujícím trendům, o nichž neměly dostatek informací, dnes se díky rozvinutým a dostupným informačním technologiím dají získat informace, na jejichž základě rodiny vyhodnocují změny způsobu života. S nimi úzce souvisí i změny jejich hodnotové orientace. Průzkumem se mi potvrdilo, že většina rodin z Liberecka bude do budoucna možnostem variability svého hodnotového systému nakloněna.

Položka 5a v dotazníku: Pokud byla Vaše odpověď ANO, uveďte konkrétně, co myslíte podstatnou skutečností. (viz Tabulka č. 8)

Tabulka č. 8

Podstatná skutečnost

Skutečnost	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Změny ve společnosti	9	39	11	55	20	46
Získ fin. prostředků v rodině	4	17	1	5	5	12
Zvýšení vzdělání	1	4	0	0	1	2
Změny v potřebách rodiny	5	22	0	0	5	12
Změna věku v rodině	2	9	0	0	2	4
Změna bydliště	0	0	5	25	5	12
Změna v zaměstnání	2	9	3	15	5	12

Zdůvodnění:

Šetření ukázalo, že hodnoty rodiny nejvíce ovlivňují změny ve společnosti. Reflektují celkovou politicko-ekonomickou situaci ve společnosti. Z ní se rýsují sociální a ekonomické jistoty. Jímí jsou zaměstnání a odpovídající finanční příjem za odvedenou práci. Jestliže bude funkční společnost, která své členy zajistí ekonomicky na úrovni všeobecně uznávaného optimalizovaného standardu uspokojování materiálních potřeb bez

nutnosti vynaložení vyššího, především časového, nároku na jejich zajištění, pak se musí výrazně změnit i vztah celé rodiny k hodnotám. Jejich prioritou nebudou příjmy na úkor volného času, ale preference jiných hodnot jako výchova dětí, sebezdokonalování i veřejně prospěšná činnost.

Cíl 3: Zjistit, jaké hodnoty jsou v rodině pokládány za nejdůležitější a co působí na výběr hodnot.

V průběhu časového období dochází k variabilním proměnám v rodině. Nejde pouze o zvyšující se věk jednotlivých členů rodiny. Mění se například úroveň vzdělání, dochází k nabývání nových zkušeností, rozšiřující se zájmy. Všechny uvedené okolnosti způsobují transformaci dosavadních hodnot.

HYPOTÉZA H3: Předpokládám, že nejdůležitější hodnota pro rodiny jak z oblasti Liberecka, tak i Lomnicka, je zdraví.

Pro ověření platnosti hypotézy H3 jsem vycházela z položky 4 v dotazníku.

Položka 4 v dotazníku: Z výše uvedené škály hodnot vyberte 3 pro Vás nejdůležitější hodnoty. (viz Tabulka č. 9)

Tabulka č. 9

Nejdůležitější hodnoty v rodině

Hodnota	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Pevná rodina	5	11	4	9	9	10
Veřejná angažovanost	2	4	0	0	2	3
Práce	1	2	2	4	3	4
Zdraví	30	67	34	76	64	72
Peníze	7	16	5	11	12	11
Volný čas	0	0	0	0	0	0
Přátelé a kamarádi	0	0	0	0	0	0
Vzdělání, postavení	0	0	0	0	0	0
Jiné -neuvedeno	0	0	0	0	0	0

Zdůvodnění:

Při sestavování dotazníku jsem předpokládala, že procento hodnoty zdraví bude podstatně vyšší. Více rodin si ji uvědomí jako hodnotu nejvyšší. Bez ní není možné průběžně zajišťovat další hodnoty, které ať přímo nebo nepřímo z této hodnoty vycházejí a jsou jí ovlivněny. Práce, vzdělávání, získání finančních prostředků se zdravím přímo souvisí. Nemocnost v rodině, dlouhodobé a nevyléčitelné nemoci, invalidita a absence rodiče v pracovním procesu může snížit životní úroveň rodiny. Práce i peníze jsou až následným určujícím prvkem pro tvorbu hodnot.

Konkrétní hodnoty v dotazníku byly zvoleny tak, aby obsáhly hodnoty jak materiální, tak nemateriální. Zvláštní postavení má hodnota zdraví. K potvrzení nebo vyvrácení platnosti hypotézy 4, byly výsledky vyhodnoceny v celém sledovaném vzorku, ale i v porovnání jednotlivých regionů mezi sebou.

Potvrdil se mi předpoklad, že pro nejvíce respondentů je skutečně nejdůležitější hodnotou zdraví. Z výsledku vyplývá, že místo trvalého bydliště nemá vliv na postoj k ní. Respondenti jak z Liberecka, tak i z Lomnicka shodně uvedli hodnotu zdraví, jako nejdůležitější v rodině a současně došlo ke shodě mezi regiony v pořadí druhém i třetím: hodnota peněz i pevné rodiny.

Závěr:

Výsledek šetření potvrdil platnost hypotézy H3. U uvedené hypotézy si troufám domnívat, že její platnost by měla být ověřena i na skutečně rozsáhlém vzorku respondentů, čili nejen mnou sledovaných.

Z celkového počtu dotázaných respondentů uvedlo 72%, že zdraví je nejvíce preferovanou hodnotou.

Pro ověření cíle 3 se dále vycházelo z položky 6 v dotazníku.

Položka 6 v dotazníku: Pokud budete porovnávat hodnotu volný čas a veřejná angažovanost, co postavíte na první místo? (viz Tab. č. 10)

Tabulka č. 10

Volný čas a veřejná angažovanost

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Volný čas	30	67	34	76	64	71
Veřejná angažovanost	15	33	11	24	26	29

Zdůvodnění:

Z výzkumného šetření vyplývá, že z celkového počtu 45 dotázaných rodin na Liberecku preferuje 67% rodin hodnotu volného času nad veřejnou angažovaností. Podobný výsledek vyplývá i z šetření na Lomnicku, kdy hodnotu volného času preferuje 76% dotázaných rodin. Současné časové vytížení ekonomicky aktivních členů rodiny je velmi vysoké. Zájem firem podporovat pouze osmi hodinovou pracovní dobu se nezlepšuje. Strach o práci vede jedince ke zvyšujícímu se podílu času strávenému na pracovišti. Cílem zaměstnanecké politiky by mělo být do budoucna nalezení souladu mezi profesním a rodinným životem. Pokud jedinec získá dostatek volného času, bude jej moci více věnovat rodině i svému sebevzdělávání. Veřejná angažovanost představuje pomoc řešit společenské problémy jak na úrovni nestátních neziskových organizací, tak na úrovni politické. Provedené šetření potvrdilo, že jedinci ale upřednostňují hodnotu volného času před veřejnou angažovaností. Volný čas hraje klíčovou roli v životě rodin a jeho absence může mít negativní dopad na ni. Domnívám se, že veřejná angažovanost je méně preferovaná proto, že pokud by se jí jedinec aktivně zabýval, jednalo by se o další časové nároky na úkor času věnovaného rodině. V obou regionech se potvrdilo, že hodnota volného času má přednost před aktivitou veřejné angažovanosti.

HYPOTÉZA H4: Předpokládám, že rodiny z oblasti Liberecka i Lomnicka považují funkčnost i pevnost rodiny závislou na množství získaných finančních prostředků.

Pro ověření platnosti hypotézy H4 jsem vycházela z položky 7 v dotazníku.

Položka 7 v dotazníku: Myslíte si, že množství peněz v rodině má vliv na pevnost rodiny a její funkčnost? (viz Tabulka č. 11)

Tabulka č. 11

Pevnost rodiny v závislosti na finančních prostředcích

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Ano	31	69	27	60	58	64
Ne	14	31	18	40	32	36

Zdůvodnění:

Finanční prostředky hrají důležitou roli v každé rodině. Aby rodina dobře fungovala, jsou finance potřeba, neboť rodina musí plnit funkci materiálně – zabezpečovací. Rodina by měla ekonomicky zajistit potřeby svých potomků popřípadě dalších členů rodiny. V této souvislosti je třeba uvést, že výše získaných finančních prostředků je úměrná době vynaložené na jejich získání i volnému času ekonomicky aktivních členů rodiny. Někdy lidé na další funkce rodiny zapomínají a staví získání financí výše nežli zájem o své nejbližší. Výzkumné šetření ukázalo, že pro 69% rodin z oblasti Liberecka má množství získaných finančních prostředků vliv na její pevnost. Na Lomnicku bylo šetření téměř identické. 60% rodin se domnívá, že finanční prostředky mají vliv na pevnost rodiny. Rozdíly ve výsledcích mezi velkým a malým městem jsou 9%, což je téměř zanedbatelné i v rámci směrodatné odchylky. Respondenti obou regionů spojují množství získaných finančních prostředků s pevností i funkčností rodiny. Šetřením se potvrdilo, že lidé si uvědomují vliv financí na stabilitu rodinného prostředí.

Závěr:

Platnost hypotézy H4 v mém vzorku respondentů se potvrdila.

HYPOTÉZA H5: Předpokládám, že více než 50% všech dotázaných rodin považuje dostatek finančních prostředků za důležitější, než je potřeba volného času.

Pro ověření platnosti hypotézy H5 jsem vycházela z položky 8 v dotazníku.

Položka 8 v dotazníku: Označte, co si myslíte, že je pro Vás důležitější. (viz Tab. č. 12)

Tabulka č. 12

Příjmy a volný čas

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Větší příjmy, absence volného času	32	71	26	58	58	64
Dostatek času na záliby, přiměřený výdělek	13	29	19	42	32	36

Zdůvodnění:

Volný čas hraje důležitou úlohu v roli každého jedince. Je třeba se od práce odreagovat a zajistit si dostatek volného času k regeneraci. Má vliv nejen na náladu a psychickou pohodu jednotlivých členů rodiny, ale i na celkovou náladu v rodině, a tím vlastně i obecně na její funkci. Volný čas je také jedním z klíčových prvků, které rodinu spojují. Někteří ekonomicky aktivní členové rodiny bývají dlouho v zaměstnání a nezbyvá jim pak dostatek času k dalším aktivitám. Průzkum ukázal, že většina rodin v obou oblastech preferuje větší příjmy s následnou absencí volného času. 71% rodin z Liberecka dává přednost finančnímu zabezpečení. Dochází u nich ke ztrátě volného času a to často i na úkor výchovy dětí a pochopení jejich skutečných potřeb. Jedinci ve snaze o co nejlepší ekonomické zabezpečení rodiny významně ovlivňují život rodiny jak v pozitivním smyslu (zajištění hmotných potřeb ve standardu vyžadovaném rodinou) tak i v negativním smyslu (nedostatek volného času pro kontakt a společné aktivity, zvýšené riziko zdravotních problémů). Proto je třeba v rodinách hledat optimální poměr mezi pozitivním a negativním smyslem významu ekonomických prostředků a společného volného času.

Průzkumy na Lomnicku ukázaly, že 58% rodin staví absenci volného času do přední části svého žebříčku. Z celkově 45 dotazových rodin uvedlo 42% rodin, že dostatek času staví výše nežli příjmy.

Rozdíl mezi Libereckem a Lomnickem – 13% je třeba spatřovat v menším množství příležitostí k získání finančních prostředků, což mohlo do jisté míry ovlivnit odpovědi respondentů.

Závěr:

Platnost hypotézy H5 v mém vzorku se potvrdila. Výsledek ukázal, že více než 50% dotázaných rodin preferuje dostatečné množství finančních prostředků při absenci volného času. Domnívám se, že tento výsledek je odrazem ekonomické krize, kdy lze předpokládat, že prioritou před ostatními aktivitami bude hmotné zabezpečení rodiny.

Cíl 4: Zjistit, zda rodiny mají optimistický vztah k životu, který je spojen se snahou sebevzdělávání.

Vzdělání jako profesní příprava na budoucí povolání poskytované nejrozličnějšími institucemi zařazenými do školské soustavy hraje důležitou roli v životě každého jedince. Prvotní získané vzdělávání avšak v dnešní době již nepostačuje. Z hlediska profesního i mimoprofesionálního růstu je třeba se průběžně sebevzdělávat. Za sebevzdělávání nelze považovat pouze studia zahrnutá do systému školství, ale je třeba přiřadit i nejrozličnější doplňkové kurzy, školení, individuální získávání nových informací zprostředkované četbou odborných publikací, novin, časopisů či studií pomocí multimediálních forem. Jediněc by neměl na sebevzdělávání zapomínat, protože časová proměnlivost společnosti vyžaduje reagovat na nastolené změny.

HYPOTÉZA H6: Předpokládám, že více než 50% všech dotázaných rodin považuje sebevzdělání za významné.

Pro ověření platnosti hypotézy H6 jsem vycházela z položky 9 v dotazníku.

Položka 9 v dotazníku: Co si myslíte, že Vám průběžné sebevzdělání může pomoci získat? (viz Tabulka č. 13)

Tabulka č. 13

Sebevzdělání může pomoci získat

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
Lepší rozhled, uplatnění, vyšší příjem	41	91	35	78	76	85
Pouze vyšší příjem	1	2	3	7	4	4
Nepotřebnost sebevzdělání, pracovní místa nejsou	3	7	7	15	10	11

Zdůvodnění

Dotazníkové šetření ukázalo, že respondenti jak z Liberecka i Lomnicka se chtějí sebevzdělávat. Tato skutečnost jim následně může zajistit získat širší rozhled, který mohou uplatnit i ve svém profesním růstu. Dříve, než se tak jednotlivci začnou „starat o svět, měli by zlepšit sami sebe“. Jednou z možných odpovědí bylo získání pouze vyššího příjmu, což respondenty jen minimálně oslovilo. Tento jev ukazuje, že lidé nejsou pouze materiálně orientováni, ale sebevzdělávání jim následně pomáhá rozvíjet celou osobnost.

Závěr:

Platnost hypotézy H6 se v mém vzorku potvrdila. 85% všech dotázaných rodin považuje sebevzdělávání za důležité, neboť jim pomůže získat lepší rozhled, uplatnění na trhu práce i vyšší příjem. I v případě hypotézy H6 se domnívám, že i globální výzkum by mohl přinést srovnatelná zjištění.

K ověření cíle 4 se dále vycházelo z položky 10 v dotazníku.

Položka 10 v dotazníku: „Nevím, proč člověk žije“. (viz Tabulka č. 14)

Tabulka č. 14

„Nevím, proč člověk žije“

	Liberecko		Lomnicko		Σ	
	f [-]	[%]	f [-]	[%]	f [-]	[%]
souhlasím	2	4	1	2	3	3
nesouhlasím	43	96	44	98	87	97
Celkem	45	100	45	100	90	100

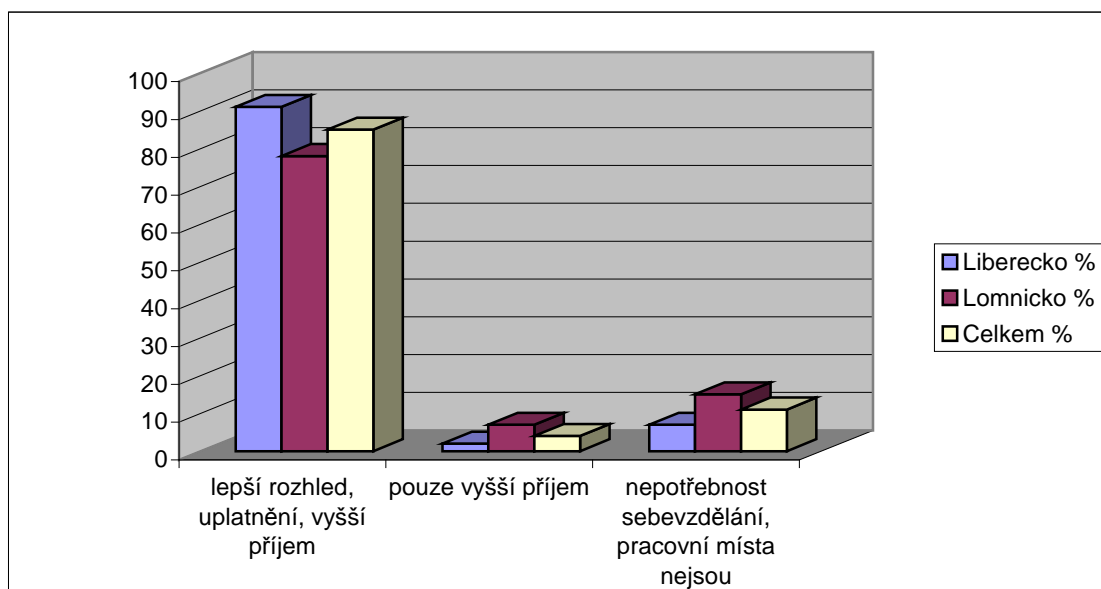
Zdůvodnění:

Respondenti v dané otázce se měli zamyslet nad smyslem výroku, který je nepochybně propojen na hodnotový žebříček. Nihilistické pojetí hodnotové orientace přináší popírání veškerých hodnot. Jedinec, který by vyjádřil souhlasné stanovisko, nemá žádné cíle, kterých by chtěl dosáhnout a nemá stanoveny žádné hodnoty. Dotazníkové šetření mi potvrdilo, že jak obyvatelé malé lokality i velké, mají optimistický vztah k životu.

K ověření cíle 4 přináší následující graf.

Graf č. 2

Postoj k sebevzdělávání

Výsledkem šetření bylo zjištění, že jak obyvatelé oblasti Lomnicka, tak Liberecka, mají snahu zdokonalit sami sebe a jen na nich samotných záleží, jak budou žít. Zcela jednoznačně se potvrdilo, že nerozhoduje oblast, kde rodiny žijí, neboť z obou lokalit výsledky potvrdily shodné odpovědi.

5.4 Vyhodnocení stanovených cílů

Zjištění a následná vyhodnocení poznatků v oblasti Liberecka a Lomnicka vycházejí z empirických šetření, která byla uskutečněna v období roku 2009 a 2010 u 90 dotázaných respondentů. Pro práci byly stanoveny 4 výzkumné cíle. Detailnější analýza výsledků ukazuje, že nositelé hodnotových struktur v jednotlivých oblastech mají diferencované pohledy na ty hodnoty, které se dotýkají skladby životních postojů. Naproti tomu hodnotové preference pro sebevzdělávání a postoj k životu spojují respondenty bez ohledu na místo trvalého bydliště.

Cíl 1: Zjistit, zda je rodina identifikována s místem trvalého bydliště nebo by zvolila jinou oblast, proč je nespokojena?

Výsledky ukázaly, že jak rodiny z oblasti Liberecka i Lomnicka jsou z více než 50% spokojeny s místem, kde žijí. Oblast Liberecka má o 20% větší nárůst kladných odpovědí se spokojeností s místem bydliště, než Lomnicko. Malá města vykazují větší nespokojenost respondentů v místě svého trvalého bydliště. Dle zjištěných odpovědí je tato skutečnost způsobena absencí pracovních příležitostí. A právě nedostatek pracovních míst a nízký příjem v regionu menšího města je faktor, který ukazuje, proč jsou lidé nespokojeni a proč chtějí zvolit jinou oblast pro trvalé bydlení. Respondenti z Liberecka jako důvod své nespokojenosti s místem bydliště uvedli neodpovídající životní prostředí. Život ve zdravém životním prostředí znamená zlepšit péči o vlastní zdraví s dostatečnou relaxací, která se následně projeví i ve spokojenosti v rodině.

Cíl 2: Zjistit, zda rodiny se zamýšlejí nad hodnotami a uvažují-li nad změnou svého hodnotového žebříčku.

Šetření u daného cíle ukázalo, že se rodiny celkově hodnotami zabývají, neboť z počtu 90 odpovědí, pouze 24 respondentů uvedlo, že se nad hodnotami nezamýšlí. V rozdílném poměru odpověděli respondenti Liberecka, 82% kladných odpovědí, zatímco na Lomnicku bylo pouze 64% kladných odpovědí. Právě zamyšlení se nad svými hodnotami je klíčovým jevem pro rozvíjení celkové osobnosti jedince. Člověk by si měl vytyčit cíle, které jsou důležité a stanovit si priority, k nimž by chtěl postupně ve svém životě směřovat. Skutečnost si uvědomili i respondenti z obou regionů a do budoucna se domnívají, že svůj žebříček hodnot změní. Analýza odpovědí ukázala, že 51% respondentů Liberecka počítá do budoucna se změnou hodnotového žebříčku, a rovněž 44% respondentů Lomnicka chce

uskutečnit změnu hodnotového žebříčku. V obou oblastech - jen 7 - 11% dotázaných - by nikdy žebříček hodnot neměnilo. Respondenti, kteří v dotazníku sdělili, že změní svůj žebříček hodnot, uvedli ve výši 46%, že změny ve společnosti z největší části budou prvkem, který o změně hodnot rozhodne. Společnost může člověka ovlivňovat jak pozitivně, tak negativně. Může mu pomoci si uvědomit, které hodnoty jsou pro něho důležité. Na druhou stranu, pokud se pohybuje ve společnosti, kde jedinci neusilují o žádné hodnoty, může to vést k rozpadu osobnosti. Empirické výsledky dále ukázaly, že ze 63,5% se na ovlivnění hodnot jedince nejvíce podílí prostředí společnosti a následně ze 13,5% výchova v rodině. Prvek, který nejméně ovlivňuje volbu hodnot, jsou masmédiá. K překvapivému zjištění musím konstatovat, že dle respondentů věk nehraje významnou roli na ovlivnění hodnot - výsledky šetření ukázaly pouze 10%. Domnívám se však, že právě věk je jedním z klíčovými faktorů, kdy s narůstajícím věkem se mění i pohled na svět a tedy i na hodnoty.

Cíl 3: Zjistit, jaké hodnoty jsou v rodině pokládány za nejdůležitější.

Nejdůležitější hodnotou v životě jedince je zdraví. To se potvrdilo i v dotazníkovém šetření - 72 %. Respondenti bez ohledu na bydliště si plně uvědomují, že tato hodnota je nejdůležitější. Zdravý člověk může realizovat své plány, uskutečňovat své cíle a následně vytvářet si svůj hodnotový žebříček. Pokud by do života rodin zasáhla dlouhodobá nemoc, úraz, invalidita, došlo by i k potlačení dalších hodnot. Druhou hodnotou, která byla nejvíce zastoupena, byly 15% peníze a poté v 14% pevná rodina. Šetřením se mi potvrdila domněnka, že nejvíce preferovanou hodnotou je zdraví. Lidé si uvědomují jeho nutnost a nezbytnost. Dále bylo výsledky potvrzeno, že funkčnost i pevnost rodiny je závislá na získaných finančních prostředcích v rodině, což potvrdila více než polovina dotázaných – 64%. Průzkum ukázal, že dostatek finančních prostředků při absenci volného času je preferován – 71% dotázaných, před volným časem s přiměřeným výdělkem. U výsledků tohoto ukazatele nerozhoduje oblast, kde respondenti žijí, neboť dotázaní odpověděli souhlasně. Myslím si, že tato skutečnost negativně ovlivňuje společně strávený čas v rodině.

Cíl 4: Zjistit, zda rodiny mají optimistický vztah k životu, který je spojen se snahou sebevzdělávání.

Výsledky zkoumání potvrdily, že respondenti si uvědomují potřebnost se sebevzdělávat – 85%. V obou sledovaných lokalitách byly výsledky potvrzeny. Sebevzdělávání je i jedním

z nástrojů boje proti nezaměstnanosti a na jeho rozvoji se podílejí kraje i obce, kde jedinec žije. Profesní sebevzdělávání je v dnešní době už prakticky nutností. Problémem ovšem je, aby se k němu jedinec donutil a aby pochopil jeho důležitost. Jím dojde k naplnění v životě, neboť bude mít větší rozhled, znalosti i dovednosti. Jeho život se stane optimističtější. Otázku vztahu k životu jsem položila respondentům v závěru dotazníku, kdy následně jsem zjistila, že 97% dotázaných má kladný vztah k životu spojený s optimismem. Staré přísloví říká „Kde není optimismus tam se věcem nedaří“. Optimistické smýšlení je důležité pokud jedinec chce žít život plný radosti, mít úspěch, zlomit špatné návyky anebo se naučit nějaké dobré, co pomohou. Bez optimismu se hroutí motivace, hroutí se chuť cokoli dokázat.

6. Průběh a výsledky rozhovorů

Rozhovory v celkovém počtu dvaceti - jsem prováděla na téma: Hodnoty rodiny. Byly vedeny vždy s jedním z rodičů z různých lokalit. Cílem rozhovorů bylo zejména upřesnit a ověřit informace získané v hlavním šetření dotazníkovou formou. Před všemi rozhovory jsme se snažila navodit přátelskou atmosféru. V úvodu byl respondentům vysvětlen cíl a smysl výzkumu, kde všichni zúčastnění souhlasili se záznamem rozhovoru. Výběrem uvádím jeden rozhovor z Lomnicka a jeden z Liberecka.

Tázaný odpovídal na následující otázky:

- 1) Jste spokojen s místem trvalého bydliště? Pokud ne, jaké k tomu máte důvody.*
- 2) Zamyslel jste se někdy nad Vašimi životními hodnotami?*
- 3) Co si myslíte, že může volbu životních hodnot ovlivnit?*
- 4) Vyberte 3, jaké jsou pro Vás nejdůležitější hodnoty?*
- 5) Myslíte si, že v průběhu let změníte svůj hodnotový žebříček?*
- 6) Pokud budete porovnávat hodnotu volný čas a veřejná angažovanost, co postavíte na první místo?*
- 7) Myslíte si, že množství peněz v rodině má vliv na pevnost rodiny a její funkčnost?*
- 8) Označte, co si myslíte, že je pro Vás důležitější – volný čas, finanční prostředky?*
- 9) Co si myslíte o sebezodělávání ?*
- 10) Souhlasíte s tvrzením: „Nevím, proč člověk žije“?*

Rozhovor č. 1:

Profil respondenta:

Pohlaví: žena

Věk: 30 let

Místo bydliště: Liberec

Dosažené vzdělání: vysokoškolské

Rodinný stav: vdaná, 2 děti

Jste spokojená s místem trvalého bydliště? Pokud ne, jaké k tomu máte důvody?

„Ano jsem spojená s místem trvalého bydliště. Ve velkém městě mám vše, co potřebuji“

Zamyslela jste se někdy nad Vašimi životními hodnotami?

„Ano, určitě. Velký zlom nastal, když jsem měla volit mezi kariérou a rodinou. Musela jsem si utřídit, co je pro mě důležité a podstatné. Rodina měla přednost.“

Co si myslíte, že může volbu životních hodnot ovlivňovat?

(dala jsem respondentovi na výběr možnosti - výchova v rodině, prostředí ve společnosti, přátelé a kamarádi, masmédia, věk, nebo něco jiného)

„Myslím si, že nejvíce volbu ovlivňuje výchova v rodině a finance. K danému bych sdělila, že pokud nebude moje rodina dostatečně ekonomicky zajištěná, nebudu moci dát dětem vše, co bych chtěla. Tím mám na mysli sportovní i kulturní vyžití dětí. Dětem věnuji svůj veškerý čas.“

Vyberte 3, jaké jsou pro Vás nejdůležitější hodnoty? *„Úplně nejdůležitější hodnota je u mě zdraví. Dále pak rodina. A na třetím místě asi práce.“*

Myslíte si, že v průběhu let změníte svůj hodnotový žebříček?

„Určitě. Postupem času člověk mění svoje hodnoty. Jiné hodnoty má mladý člověk a jiné starý člověk. V průběhu let člověk mění svoje názory, pohled na společnost i tím svoje hodnoty.“

Pokud budete porovnávat hodnotu volný čas a veřejná angažovanost, co postavíte na první místo? *„Volný čas. Ten je pro mě důležitý. Jsme všichni rádi, když se vždycky společně o víkendu sejdem a podnikneme nějaký výlet. Veřejně angažování nejsme.“*

Myslíte si, že množství peněz v rodině má vliv na pevnost rodiny a její funkčnost?

„Tady bych se domnívala, že ano. Finance jsou pro naši rodinu velmi důležité, ale z hlediska pevnosti si nemyslím, neboť se u nás jedná spíše o potřebu financí na volnočasové aktivity.“

Označte, co si myslíte, že je pro Vás důležitější?

(dotazované jsem dala na výběr: 1) mít co největší příjmy, majetek a užívat si i za cenu absence volného času 2) mít přiměřený výdělek a žít svobodně s dostatečným prostorem pro vlastní)

„Volila bych druhou variantu. I když je to obtížné, protože majetek vám dává větší volnost a možnosti.“

Co si myslíte o sebevzdělávání ?

„V dnešní době je sebevzdělávání velmi důležité. Já sama jsem si po dokončení studia na vysoké škole ještě zdokonalila cizí jazyk. Z kurzu angličtiny jsem si sice certifikát neodnesla, ale dnes při cestování do zahraničí se obstojně se dorozumím.“

Souhlasíte s tvrzením: „Nevím, proč člověk žije“

„Nesouhlasím. Rodiče mě vždy vedli k tomu, abych si v životě kladla nějaké cíle, které bych se snažila splnit. A i to vštěpuji svým dětem. Aby člověk naplno žil, musí si stanovit priority ve svém životě. Já žiju naplno, s optimismem, s chutí!“

Rozhovor č. 2:

Profil respondenta:

Pohlaví: muž

Věk: 38 let

Místo bydliště: Lomnice nad Popelkou

Dosažené vzdělání: středoškolské

Rodinný stav: ženatý, bezdětný

Jste spokojený s místem trvalého bydliště? Pokud ne, jaké k tomu máte důvody?

„Jsem spokojený s místem bydliště. Lomnice. Pop. mi vyhovuje. Je to malé město, všichni se znají. Jediné, co mi tu vadí, je, že tu není „skoro žádná práce“. (dotazovaný měl na mysli absenci pracovních příležitostí) Pokud bych o práci přišel, asi bych se musel přestěhovat. Jinak tady všechno máme, co lidi potřebují.“

Zamyslel jste se někdy nad Vašimi životními hodnotami? „Co všechno myslíte životní hodnoty?(musela jsem dotazovanému problematiku blíže vysvětlit a specifikovat) Jo, tak to někdy jo!“

Co si myslíte, že může volbu životních hodnot ovlivňovat?

(dala jsem respondentovi na výběr možnosti - výchova v rodině, prostředí ve společnosti, přátelé a kamarádi, masmédia, věk, nebo něco jiného)

„Asi ta výchova. Rodiče mně nikdy do učení nehnali, táta elektrikář a máma prodavačka. Říkali, ať hlavně udělám maturitu. Dneska vidím, že abych měl lepší práci potřebuju vyšší vzdělání.“

Vyberte 3, jaké jsou pro Vás nejdůležitější hodnoty?

„Asi nejvíc zdraví. To je přeci nejdůležitější. Pak peníze a práce.“

Myslíte si, že v průběhu let změníte svůj hodnotový žebříček? *„To nevím.“*

Pokud budete porovnávat hodnotu volný čas a veřejná angažovanost, co postavíte na první místo? *„Volný čas. Já přijdu z práce unavený a nemám čas ještě se někde veřejně angažovat. Jsem rád, když si někdy odpočinu.“*

Myslíte si, že množství peněz v rodině má vliv na pevnost rodiny a její funkčnost?

„To asi ne. Když budete mít hodně peněz, nezaručí Vám to, že rodina bude fungovat. Může se rodina rozpadnout, i když nebude mít peníze. Můj známý byl bohatý, měl všechno, ale manželka od něj odešla, protože na ni ani děti neměl čas a byl jen v práci.“

Označte, co si myslíte, že je pro Vás důležitější? (dotazovanému jsem dala na výběr: 1) mít co největší příjmy, majetek a užívat si i za cenu absence volného času 2) mít přiměřený výdělek a žít svobodně s dostatečným prostorem pro vlastní)

„Asi to druhý. Peníze nejsou vždycky všechno. Stačí, když má člověk peníze na dostatek toho, co chce. A může svobodně žít“

Co si myslíte o sebevzdělávání? *„Tak lepší práce a více peněz.“*

Souhlasíte s tvrzením: „Nevím, proč člověk žije“

„To teda nesouhlasím. Přeci každému je jasné, proč žije. Chce založit rodinu, mít děti. Každý má v životě svůj cíl!“

Shrnutí rozhovorů:

Rozhovory, které byly vedeny, splnily předem stanovené cíle. Ověřily a upřesnily informace získané od respondentů v dotazníkovém šetření. Jejich uskutečnění považuji zpětně za přínosné. V porovnání s dotazníkovým šetřením se rozhovory podstatně nelišily. Oslovení jedinci odpovídali stejně, jako respondenti v dotazníku.

7. Závěr

Reálné aktivity i subjektivní učení nevychází pouze z daného subjektu jedince či skupiny mládeže, ale mají své zázemí v rodině. Zájmy a aktivity jedince navazují na hodnotové orientace, kulturu a způsob života jeho rodiny. Prostřednictvím dítěte, mladé generace, tak reprodukuje rodina a společnost své aktivity a hodnoty na úrovni adekvátnější nové sociální skutečnosti.

Diplomová práce měla za cíl zanalyzovat prostřednictvím dotazníku, volného rozhovoru a nezúčastněného pozorování hodnotovou orientaci současné rodiny. Porovnávala jsem mezi sebou region - jehož centrem je statutární město Liberec a region - jehož centrem je menší město Lomnici nad Popelkou. V teoretické části jsem rozpracovala problematiku rodiny, kde jsem analyzovala funkci rodiny, typy rodin i téma rodina a škola. Dalším objektem zkoumání, kterému jsem věnovala velkou pozornost, byly hodnoty. Zaměřila jsem se na hodnoty z hlediska filosofie, typologie hodnot, vztahem mezi normami a hodnotami, výchovou k hodnotám. Z hlediska teoretické části práce se domnívám, že požadavky, které byly na diplomovou práci kladeny, jsem splnila.

Praktická část potvrdila nebo vyvrátila platnost stanovených hypotézy. Výzkumná šetření odhalila byť malé, ale přeci patrné rozdíly mezi názory respondentů obou regionů. Domnívala jsem se, že rozdíly v odpovědích budou mezi městy podstatně zřetelnější. Je vidět, že problematika hodnot je frekventované téma, nad kterým se lidé zamýšlí.

Rozdíly v hodnotách jsou dány vývojem společnosti a jsou pouze v jiném chápání výkladu pojmu a jiných představách o tom, co je správné, co je dobré, co je vhodné, co je nevhodné. Myslím si, že jsem diplomovou prací do této problematiky přispěla a výsledky mého výzkumu by se mohly částečně posloužit při výuce společenských věd k porovnávání hodnot v regionech. Cíl práce, byl jak z teoretické části, tak i praktické části, splněn. V budoucnu bych se ráda touto problematikou chtěla zabývat a snažit se o získání dalších cenných poznatků v případném dalším vzdělávání a osobnostním rozvoji.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů:

Aplikovaná sociální psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 383 s.
ISBN 80-7178-269-6.

ATKINSONOVÁ, R. L., ATKINSON, R. C., SMITHE, E. et al. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 845 s.
ISBN 80-5605-35-X.

BRUGGER, W.: *Filosofický slovník*. Praha : NV, 2006. 639 s.
ISBN 80-206-0820-6.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 415 s.
ISBN 80-70066-534-3.

ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost*. 1. vyd. Praha : Argo, 2002. 387 s.
ISBN 80-7203-380-8.

Filozofický slovník. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1981. 555 s.

GIDDENS, A.: *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s.
ISBN 80-7203-124-4.

GOBELOVÁ, T.: *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2008. 52 s.
ISBN 978-80-7368-542-3.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s.
ISBN 80-71738-303-X.

HAVLÍK, R., KOŤA, J.: *Sociologie výchovy a školy*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 174 s.
ISBN 80-7178-635-7.

HELUS, Z.: *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HELUS, Z.: *Vyznat se v dětech*. 2. vyd. Praha: SPN, 1987. 211 s.

HORÁK, J.: *Kapitoly z teorie výchovy: Problematika hodnot a hodnotové orientace*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. Liberec, 1996. 75 s.
ISBN 80-7083-196-0.

KOHOUTEK, R.: *Poznávání a utváření osobnosti*. 1. vyd. Brno: CERM, 2001. 275 s.
ISBN 80-7204-200-9.

KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. 1. vyd. Prešov: Mandon, 1996. 158 s.
ISBN 80-858668-34-3.

LEPPIN, Z.: *Problémy filosofie hodnot*. 1. vyd. Praha: Kraj. osv. středisko Středočes. KNV, 1967. 93 s.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s.
ISBN 80-7169-195-X

MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. *Modernizace a česká rodina*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. 348 s.
ISBN 80-86598-61-6.

MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s.
ISBN 80-04-25236-2.

MUCHA, I.: *Sociologie: základní texty*. 2. vyd. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004. 302 s.
ISBN 80-86391-13-2.

NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. 336 s.

ISBN 80-200-0525-0.

PELIKÁN, J.: *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha : Karolinum, 1998. 270 s.

ISBN 80-7184-569-8.

PRUDKÝ, L.: *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech*. Brno : CERM, 2004. 32 s.

ISBN 80-7204-358-7.

PREKOPOVÁ, J.: *Malý tyran: Co vlastně děti potřebují*. 2. vyd. Praha: Portál, 1996. 156 s.

ISBN 80-7178-095-2.

ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. 390 s.

ISBN 80-7367-124-7.

SAK, P. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. 290 s.

ISBN 80-7229-042-8.

SCHAEFFEROVÁ, E.: *Co je rodina?* Praha: Návrat domů, 1975. 178s.

ISBN 80- 85495-41-4.

SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha : Portál, 1999. 127 s.

ISBN 80-7178-249-1.

SLAVÍK, J.: *Hodnocení v současné škole: východiska a nové metody pro praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 190 s.

ISBN 80-7178-262-9.

SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. 517 s.

ISBN 80-85947-80-3.

SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 219 s.
ISBN 978-80-7367-250-8

URBAN, H.: *Nejdůležitější v životě*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 148 s.
ISBN 80-7178-824-4

VÁGNEROVÁ, M.: *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 300 s.
ISBN 80-246-0841-3.

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 467 s.
ISBN 80-246-0956-8

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Časopisecká literatura

BLAŽEK, K.: Nekonvenční domácnost. *Design trend – Revue nového vizuálního stylu*.
2004. č. 22, s. 77.
ISSN 1210-1591

KLÍMA, P.: Ve škole pohoda – rodina v pohodě a naopak? *Rodina a škola*, 2005, roč. LII,
č. 3, s. 6-7.
ISSN 0035-7766

Internet:

Regionální informační servis. *Lomnice nad Popelkou*. [online]. 1997 [cit. 2010-06-08].
Informace dostupné na:

<http://www.risy.cz/index.php?pid=231&kraj=-1&zuj=577308#nezamestnanost>

Ministerstvo zemědělství. *Program rozvoje venkova 2007–2013*. [online]. 2009-2010 [cit. 2010-07-03].

Informace dostupné na: <http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/program-rozvoje-venkova>

Seznam příloh

Příloha číslo 1 – Dotazník

Seznam obrázků

Obrázek číslo 1 – Struktura motivace

Seznam grafů

Graf číslo 1 – Spokojenost v bydlišti

Graf číslo 2 – Postoj k vzdělání

Seznam tabulek

Tabulka číslo 1 – Kladné a záporné prvky v rodině

Tabulka číslo 2 – Zkoumaný soubor

Tabulka číslo 3 – Spokojenost s místem trvalého bydliště

Tabulka číslo 4 – Faktory nespokojenosti

Tabulka číslo 5 – Zamýšlení nad hodnotami

Tabulka číslo 6 – Co ovlivňuje volbu hodnot

Tabulka číslo 7 – Změna hodnotového žebříčku

Tabulka číslo 8 – Podstatná skutečnost

Tabulka číslo 9 – Nejdůležitější hodnoty v rodině

Tabulka číslo 10 – Volný čas a veřejná angažovanost

Tabulka číslo 11 – Pevnost rodiny v závislosti na finančních prostředcích

Tabulka číslo 12 – Příjmy a volný čas

Tabulka číslo 13 – Sebevzdělání může pomoci získat

Tabulka číslo 14 – „Nevím, proč člověk žije“

DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Marika Tomšová, jsem studentka Technické univerzity Liberec, Pedagogické fakulty a následující dotazník slouží ke zpracování mé diplomové práce. Dotazník je anonymní a žádný Vámi poskytnutý údaj nebude zneužit. Odpovědi zpracuji v empirické části své práce.

Předem Vám děkuji za poskytnuté údaje.

Místo bydliště:

Počet dospělých v rodině:

Počet dětí v rodině:

Věk dospělých:

V daném dotazníku neexistuje špatná ani správná odpověď. Jde pouze o vyjádření subjektivního názoru k daným otázkám. Zvolenou odpověď zakroužkujte nebo podtrhněte.

1/ Jste spokojeni s místem trvalého bydliště?

☐ ANO

☐ NE

1a/ Pokud byla Vaše odpověď NE, vyberte důvody nespokojenosti

nejdou pracovní příležitosti, nevhodné životní prostředí, absence kulturních i sportovních akcí, malý výdělek, další možnosti dle vlastního uvážení...

.....

2/ Zamysleli jste se někdy nad životními hodnotami?

☐ ANO

☐ NE

U obou možností uveďte prosím proč, eventuálně jaké životní hodnoty vyznáváte

ANO.....

NE.....

3/ Co si myslíte, že může ovlivnit volbu životních hodnot?

výchova v rodině, prostředí ve společnosti, přátelé a kamarádi, masmédia, věk, uveďte i jiné dle Vašeho uvážení

4/ Z výše uvedených škál hodnot vyberte 3 pro Vás nejdůležitější hodnoty.

pevná rodina

veřejná angažovanost

práce

zdraví

peníze

volný čas

přátelé a kamarádi

vzdělání, společenské postavení

jiné hodnoty – uveďte.....

5/ Myslíte si, že v průběhu budoucích let změníte hodnotový žebříček?

- ☐ Ne, nikdy (uveďte proč : jsem se svým životem naprosto spokojený, nedomnívám se, že je možné cokoli změnit a další dle Vašeho uvážení.....)
- ☐ Nevím, možná (na čem bude změna záviset)
- ☐ Ano, pokud se změní podstatné skutečnosti

5a/ Pokud byla Vaše odpověď Ano, uveďte konkrétně, co myslíte podstatnou skutečností

6/ Pokud budete porovnávat hodnotu volný čas a veřejná angažovanost, co postavíte na první místo?

.....

7/ Myslíte si, že množství peněz v rodině má vliv na pevnost rodiny a její funkčnost?

☐ ANO

☐ NE

V obou případech uveďte důvody, jež Vás k odpovědi vedly.

.....

.....

.....

8/ Označte, co si myslíte, že je pro Vás důležitější.

☐ mít co největší příjmy, majetek a užívat si i za cenu absence volného času

☐ mít přiměřený výdělek a žít svobodně s dostatečným prostorem pro vlastní koníčky a rodinu

9/ Co si myslíte, že Vám může pomoci sebevzdělávání získat?

☐ větší rozhled, lepší možnost uplatnění se na trhu práce, vyšší příjem

☐ pouze vyšší příjem

☐ není třeba se vzdělávat, pracovní místa stejně nejsou

10/ „Nevím, proč člověk žije“ – k danému tvrzení sdělte, zda s ním souhlasíte či

☐ Souhlasím

☐ Nesouhlasím

Na závěr mi dovolu poděkovat Vám za vyplnění celého dotazníku. Marika Tomšová